

‘Ali između ljubavi i netrpeljivosti

Autor: Murteza Mutahhari
S perzijskog preveo: Muamer Kodrić

Sadržaj:

Predgovor

Zakon privlačenja i odbijanja

Privlačenje i odbijanje u svijetu ljudi

Razlike među ljudima u pogledu privlačnosti i odbojnosti

`Ali – dvosnažna ličnost

`Alijeva snaga privlačnosti; Snažne privlačnosti

Ši`izam – škola ljubavi

Eliksir ljubavi

Slamanje barijera

Izgraditelj ili rušitelj

Ljubav i naklonost prema bogougodnicima

Snaga ljubavi u društvu

Najbolje sredstvo za čišćenje duše

Primjeri iz historije islama

Ljubav prema `Aliju u Kur`anu i Sunnetu

Tajna `Alijeve privlačnosti

Kako je `Ali stekao neprijatelje

Nakisini, Qasitini i Mariqini

Pojava haridžija

Osnove haridžijskog uvjerenja

Stav haridžija o hilafetu

Nestanak haridžija

Slogan ili duh?

`Alijeva demokratija

Protest i pobuna haridžija

Osobnosti haridžija

Među-utjecaj sljedbi u islamu

Politika zloupotrebe Kur`ana

Nužnost suprotstavljanja licemjerstvu

`Ali – istinski predvodnik

Predgovor

Uzvišena i široka ličnost Vođe vjernika `Alija, mir neka je na njega, šira i obuhvatnija je nego što to čovjek može svojim umom obuhvatiti i pojmiti. Najveća mogućnost pojedinca pri tome je da odabere jednu ili nekoliko specifičnih, ograničenih oblasti koje će proučavati i istraživati, čime se on treba zadovoljiti.

Jedna od bitnih osobina ove velike ličnosti jeste utjecaj kojeg je ostvarivao na ljude, pa bio taj utjecaj pozitivan ili negativan. Ili drugim riječima, radi se o njegovoj snažnoj "privlačnosti" i "odbojnosti" koje je izazivao kod ljudi, čime ćemo se pozabaviti u ovom djelu.

Svi ljudi nisu isti s obzirom na utjecaj koji ostvaruju na duše drugih. Slabija ličnost privlači manju pažnju i slabije pokreće srce. Što je neka ličnost veća i snažnija, utoliko više pobuđuje reakciju u umovima drugih ljudi, premda ta reakcija može biti pozitivna ili negativna. Osobe koje pobuđuju pažnju i izazivaju reakcije postaju teme rasprava, oni o kojima se govori, teme poezije, slikarstva i ostalih umjetnosti, postaju junaci priča i književnih djela. Sve ovo itekako se odnosi i na ličnost `Alija, mir neka je na njega, i to toliko da se ne bi mogao naći sličan primjer, a ako već postoji onda ih je jako malo.

Kažu da je Muhammed ibn Šehrašub Al Mazendarani, koji je bio jedan od najvećih Ši'itskih znanstvenika 7/13 stoljeća, u vrijeme kada je pisao svoje čuveno djelo: Manaqib (Plemenite besprijekornosti), posjedovao hiljadu knjiga u svojoj biblioteci koje su nosile isti naslov, a sve su se odnosile na ličnost `Alija, mir neka je s njim.

Osnovno obilježje `Alija, mir neka je s njim, i ostalih ljudi koji su bili prosvijetljeni zrakom Istine, jeste to da su oni okupirali ljudsku svijest i pobuđivali na razmišljanje, ali i osvjetljavali i grijali ljudska srca duše i vjeru.

Filozofi poput Sokrata, Platona, Aristotela, Ibn Sinaa ili Dekarta, također su jako dobro umjeli navesti ljude na razmišljanje. Vođe društvenih revolucija, posebno u posljednja dva stoljeća su pored toga uspijevali stvoriti i jednu posebnu vrstu privrženosti među svojim sljedbenicima. Sufijski šejhovi dovode katkada svoje sljedbenike u fazu pokornosti, tako da:

*Piri muban ako znak nam dadne
nek pred vinom sve na sedždu padne
Neka vino za stolom nam toče
ako tako Vlasnik krčme hoće¹*

Međutim, ni u jednom od ovih slučajeva ne vidimo gorljivost i revnost kombinovane sa nježnošću, ljubaznošću, iskrenošću i samilosti, onako kako je historija to pokazala kod `Alijevih sljedbenika. Ako su Safavidi obratili dervise u armiju sposobnih boraca, onda su to uspjeli učiniti radi `Alijevog, a ne svoga imena.

Dobrota i duhovna ljepota su nešto sasvim drugo naspram vladavine, traženja koristi i prednosti, što je sve prisutno kod društvenih lidera, korištenja umom i filozofijom, što čine filozofi, ili dokazivanja vlastite prednosti i nadmoćnosti, što je slučaj kod gnostika.

Poznato je da je jedan učenik Ibn Sinaa rekao svome učitelju: "Ako vi uz svu svoju pamet i inteligenciju ustvrdite da ste poslanik, ljudi bi vas prihvatili."

Ibn Sina na to nije rekao ništa. Jedne zime prilikom njihovog zajedničkog putovanja Ibn Sina se probudio i zatražio od svog učenika da mu donese vode. Učenik je oklijevao i pokušavao da nađe neki izgovor. Koliko god da je Ibn Sina insistirao, njegov učenik se nije mogao odlučiti da na velikoj hladnoći napusti svoju toplu

¹ *Divan*, Hafiz Širazi.

postelju. U tom momentu se sa munare začuo glas mujezina koji je pozivao na namaz. Ibn Sina je uočio da je to dobra prilika da pruži odgovor svome učeniku. Rekao mu je: Ti si tvrdio da bi me ljudi prihvatili ukoliko bih se proglasio za poslanika, a ti koji si već godinama moj učenik skanjivaš se da na ovoj hladnoći izađeš i doneseš mi vode. Međutim, ovaj mujezin se nakon četiri stotine godina pokorava Poslanikovo naredbi, pa je stoga napustio svoju toplu postelju i ispeo se na munar da posvjedoči Božiju Jednoću i Muhammedovo, a.s., poslanstvo. Pa, pogledaj sada kako je to velika razlika."

I zaista, filozofi posjeduju učenike, ali ne i sljedbenike. Društvene vođe posjeduju sljedbenike, ali nisu u stanju da stvore i kompletne ljude. Sufijski šejhovi mogu postići da im ljudi budu pokorni, ali ne mogu uvijek od njih načiniti i vjernike. `Ali, pak, posjeduje i osobine filozofa i osobine revolucionarnog lidera, i svojstva sufijskog šejha, pa čak i neka obilježja poslanika. Njegova škola je istovremeno i škola uma i promišljanja, i škola revolucije i škola poslušnosti i discipline, ali i škola dobrote, ljepote i privlačnosti.

Prije nego što je postao pravedni vođa među ljudima, čovjek koji je po pravdi presuđivao među njima, `Ali, mir neka je s njim, prvo je upotpunio i izgradio pravednost u vlastitoj ličnosti. Sabrao je u sebi sve vrline ljudskog bića. Posjedovao je dubok i dalekosežan um i nježne i obilne osjećaje. Sjedinio je u sebi savršenstvo tijela i duha. Noću se pri ibadetu odvajao od ovog svijeta, a tokom dana bio je aktivan među ljudima. Danju bi ljudi osjećali njegovu ljubaznost i nesebičnost, slušali njegove savjete, preporuke i mudre riječi, a noću su zvijezde obarale svoj pogled pred njegovim pobožnim plaćem, a nebesa slušala njegovo zaljubljeničko hvaljenje Boga. On je bio i vladar i mudrac. Bio je i gnostik, ali i vođa društva; asketa, ali i vojnik. Bio je pisac i govornik. Ukratko, bio je potpuni čovjek, sa svim vrlinama koje takva ličnost može posjedovati.

Ova knjiga predstavlja zbirku četiri predavanja održana od osamnaestog do dvadeset prvog blagoslovljenog mjeseca ramazana 1388 – (1969) godine u Husejnije iršadu u Teheranu. Knjiga se sastoji od uvoda i dva dijela. U uvodu se raspravlja općenito o pojmovima privlačnosti i odbojnosti, a posebno o privlačnosti i odbojnosti ljudske ličnosti. U prvom dijelu razmotrena je privlačnost `Alija, mir neka je s njim, s obzirom da je on uvijek osvajao i osvaja srca ljudi, a također filozofija i korist te njegove snage privlačnosti. U drugom dijelu prikazana je i pojašnjena `Alijeva snaga odbojnosti, preko koje je on snažno suzbijao i uklanjao sve što nije bilo u redu. Dokazali smo da je `Ali, mir neka je s njim posjedovao dvije vrste snaga, koje mora posjedovati svako ko želi biti njegov iskreni sljedbenik

Međutim, da bi se shvatio `Alijev put nije dovoljno samo biti svjestan dvosnažnosti njegove ličnosti. U ovom djelu je pokušano, koliko je to bilo moguće, da se prikaže kakvi su to tipovi ličnosti onih koje je `Ali privlačio, a kakvi su bili oni koje je suzbijao svojom snagom odbojnosti. Kako često neki od nas koji tvrdimo da smo `Alijevi sljedbenici odbijamo od sebe onakve ličnosti kakve je `Ali privlačio, a privlačimo sebi one kojima je on bio odbojan. U dijelu o `Alijevoj snazi odbijanja raspravu smo ograničili na haridžije, premda postoje i druge grupe koje je `Ali odbijao od sebe. Možda ćemo nekom drugom prilikom, ili barem prilikom pripreme za drugo izdanje knjige, uz ostale ispraviti i ovaj nedostatak. Teškoće vezane za kompletiranje i redigovanje ovih predavanja umanjene su uz pomoć cijenjenog gospodina Fethullaha Umidija. Polovina knjige djelo je njegovog vrsnog pera, s obzirom da je poslije preuzimanja snimljenih vrpca on zapisivao govorenja, korigirajući ih i dotjerujući gdje god je to smatrao za shodno. Druga polovina knjige jeste moje izvorno govorenje, ili ono što sam nakon sređivanja predavanja naknadno

dodao. Nadam se da će ova knjiga predstavljati korisno i poučno štivo. Molimo Uzvišenog Boga da nas učini istinskim `Alijevim, mir neka je s njim, sljedbenicima.

Zakon privlačenja i odbijanja

Zakon privlačenja i odbijanja je jedan opći zakon koji važi u cijelom poretku stvaranja. Shodno današnjim naučnim saznanjima izvjesno je da nijedan djelić svijeta egzistencije nije izuzet od općeg zakona privlačnosti. I najkrupnija tijela, ali i njihovi najsitniji atomi posjeduju ovu tajanstvenu snagu koju nazivamo silom privlačnosti, i svi su oni istovremeno i obuhvaćeni njenim utjecajem.

Drevni čovjek nije shvatio postojanje ovog općeg zakona, ali je primjećivao privlačnost među istovrsnim tijelima, a neke materije poput magneta ili ćilibara smatrao je simbolima te snage. Svakako on nije shvatao opći odnos privlačnosti među stvarima, budući da je bio upoznat samo s određenim odnosima, kako npr. odnos magneta sa željezom ili ćilibara sa slamom.

*Sve su stvari pod ovom kapom nebeskom
u odnosu istom kao ćilibar sa slamom.²*

U to doba nije se govorilo ništa o sili privlačnosti među ostalim tijelima, izuzev što se postavljalo pitanje zbog čega se Zemlja nalazi u sredini svemira. Vjerovalo se da Zemlja plove u samom središtu svemira zbog toga što na nju sa svih strana djeluju sile privlačenja, tako da ona prirodno ostaje u sredini i ne naginje ni na jednu stranu. Drugi su, pak, smarali da nebesa ne privlače Zemlju, nego je odbijaju, a pošto je ta sila odbijanja usmjerena ka Zemlji sa svih strana, stvorena je ravnoteža, i kao rezultat toga Zemlja se nalazi u sredini i ne mijenja svoj položaj.

Također je postojalo opće uvjerenje o sili privlačenja i odbijanja među biljakama i životinjama, u tom smislu što su bile pretpostavljene tri osnovne sile: sila ishrane, sila rasta i sila reprodukcije. Vezano za silu ishrane, smatralo se da ona u sebi sjedinjuje nekoliko drugih sila: privlačeće, odbijajuće, digestivne i zadržavajuće. Držalo se da u želucu postoji privlačeća sila koja vuče hranu prema njemu, i koja istovremeno odbija neprikladnu hranu. Vjerovalo se da i u jetri postoji sila koja privlači vodu.

*Kruhu je želudac pravo utočište
džigerica topla sebi vodu ište*

Privlačenje i odbijanje u svijetu ljudi

Kad ovdje govorimo o privlačenju i odbijanju ne mislimo na takav odnos među spolovima, iako se i tu radi o specifičnoj vrsti privlačnosti. To, međutim, nije tema naše rasprave i, štaviše, to je tema koja traži posebno razmatranje. Dakle, ovdje je riječ o privlačenju i odbijanju koje postoje među individuama u društvenom životu ljudi. U ljudskom društvu postoje neki oblici saradnje koja je zasnovana na ostvarivanju koristi. Naravno, ni to nije u domenu naše rasprave. Većina prijateljstava i bliskosti ili neprijateljstava i mržnji manifestacija su ljudske privlačnosti ili odbojnosti. Ta privlačnost ili odbojnost utemeljeni su na međusobnoj sličnosti ili različitosti, međusobnoj suprotstavljenosti ili averziji. Uistinu, osnovni uzrok privlačnosti ili odbojnosti treba tražiti u sličnosti ili suprotstavljenosti, kao što je iz filozofskih rasprava jasno da je sličnost uzrok saveza.

Ponekad dva ljudska bića privlače jedno drugo i oni od srca žele da uspostave međusobno prijateljstvo. Tajna ove pojave ne leži ni u čemu drugom nego u

² *Mesneviya*, Dželaludin Rumi.

postojanju sličnosti među njima. Kada ne bi bilo sličnosti u pogledima te dvije osobe, one ne bi privlačile jedna drugu, niti bi željele da stvore međusobno prijateljstvo. Općenito, njihova međusobna bliskost je dokaz neke sličnosti koja među njima postoji. U drugom svesku Mesneville sreće se jedna zgodna priča koja govori o ovome. Naime, neki mudrac vidio je gavrana i rodu kako žive zajedno kao prijatelji. Naravno, bilo mu je čudno da dvije različite ptice žive skupa. Gavran ni izgledom ni bojom ne nalikuje rodu. Mudraca je zanimalo zbog čega su skupa, približio se i vidio da su oboje hromi.

*Onaj mudrac pričao je jednu čudnu zgodu
gledao sam, kaže, skupa gavrana i rodu
Sav zapanjen ostadoh pred ovakvom stvari
htjedoh znati šta je to što njih dvoje spari
Kada priđoh bliže, rekoh: "Vidi čuda
Bez jedne su nože oba sirotana huda!"*

Hromost je dakle zbližila ove životinje. Ljudi, također, nikada bez razloga nisu u međusobnom prijateljstvu, kao što ni bez razloga nisu neprijatelji jedan drugom.

Prema nekim mišljenjima osnov ove privlačnosti ili odbojnosti jeste potreba ili otklanjanje potrebe. Čovjek je biće koje ima potrebe i u svojoj biti je stvoren potrebitim. On kroz stalnu aktivnost nastoji popuniti ovu prazninu i zadovoljiti svoje potrebe. To je, međutim, neizvodljivo ukoliko se čovjek ne pridruži grupi i kroz zajednicu pokuša ostvariti korist za sebe, a zaštititi se od štete. U ljudskom biću nećemo primijetiti nikakvu tendenciju koja nije proistekla iz njegovog instinkta da se nećim okoristi ili od nečega zaštititi. Prema tome, životno iskustvo i iskonska priroda čovjeka su učinili takvim da ga nešto privlači ili odbija. On stoga traži ono u čemu vidi dobro po sebe, a udaljuje se od onoga za što smatra da se ne slaže s njegovim ciljevima. Pasivan je spram onoga što mu niti koristi niti šteti. Uistinu, privlačnost ili odbojnost su temelj ljudskog življenja i što su oni manje prisutni u ljudskom životu to je poredak samog života više poremećen.

Naposlijetku, onaj koji posjeduje sposobnost da popuni ove praznine u životima drugih smatrat će se privlačnim, dok će onaj koji ne popunjava, nego čak širi ove praznine, biti odbačen od ljudi.

Razlike među ljudima u pogledu privlačnosti i odbojnosti

Što se tiče privlačnosti ili odbojnosti koju izazivaju kod drugih, svi ljudi nisu isti. Mogu se podijeliti u više grupa:

1. Ljudi koji niti privlače, niti odbijaju, niti ih neko voli, niti im je neko neprijatelj. Niti izazivaju nečiju ljubav, interes i naklonost, niti bilo čije neprijateljstvo, zavist, mržnju ili zlobu. Oni žive među ljudima poput kamenčića koji ne privlači ničiju pažnju.

Takvo biće je pasivno i bez ikakvog utjecaja. Čovjek kod koga ne postoji nikakva poticajna crta (pod poticajnim ne mislimo samo na vrline, nego i na loše strane ličnosti) je poput životinje koja samo jede, spava i živi među ljudima. On je kao ovca koja niti je čiji prijatelj, niti čiji neprijatelj, pa ako se pazi na nju i daje joj se da jede i pije, to je zato što će se čovjek jednom okoristiti njenim mesom. Takva osoba ne izaziva niti naklonost, niti suprotstavljenost. Takvi ljudi su bezvrijedni, prazni i siromašni, jer ljudsko biće ima potrebu da voli i da bude voljeno, ali možemo slobodno reći i potrebu da bude neprijatelj drugome, ali i da njega smatraju neprijateljem.

2. Ljudi koji privlače, ali ne odbijaju. Sa svima su srdačni i prijazni, pa ih poštuju ljudi iz različitih slojeva. Svi ih vole i niko nema ništa protiv njih. Kao što pjesnik kaže, po njihovoj smrti muslimani ih okupaju zemzem vodom, a Hindusi spale njihovo tijelo.

*Sa svima budi toliko dobar
da te svi ljudi hvale
muslimani te Zemzemom okupaju,
a Hindusi ti tijelo spale³*

Dakle, prema savjetu ovog pjesnika, čovjek bi u društvu koga polovinu čine muslimani koji kupaju svoje mrtve, i to u znak poštovanja vodom Zemzem, a druga polovina su Hindusi koji spaljuju mrtve i rasipaju njihov pepeo u vjetar, treba da živi tako da ga muslimani prihvataju kao jednog od svojih i žele da ga po njegovoj smrti okupaju Zemzem vodom, a Hindusi ga također smatraju svojim i žele po njegovoj smrti spaliti mu tijelo.

Obično se misli da se pod pristojnošću i onim što se danas naziva društvenošću podrazumijeva takvo ponašanje kojim čovjek postiže da ga svi vole. Međutim, ovo neće prihvatiti čovjek koji ima pred sobom određeni cilj i koji slijedi određenu ideju i društveni stav, jer on od svoga ponašanja ne traži takvu vrstu ližne koristi. Ovakvi ljudi, sviđalo se to nekome ili ne imaju samo jedno lice i izričiti su u svojim stavovima, izuzev naravno ako se ne radi o dvoličnjaku. Svi ljudi dakako nisu isti, ne razmišljaju na isti način i ne osjećaju isto. Među ljudima postoje pravedni i nasilnici, dobri i loši. U društvu postoje ljudi koji su ispravni i oni koji izrabljuju druge, postoje oni koji su pravedni, ali i nepravedni, pa stoga svi oni ne mogu voljeti osobu koja je ozbiljno shvatila određeni cilj zbog koga se sukobljava sa nekim njihovim interesima. Naklonost različitih slojeva i sljedbenika različitih ideja može steći samo lažac i dvoličnjak koji se ulaguje ljudima i govori im ono što žele da čuju. Međutim, iskren i postojan čovjek će uvijek biti voljen od jedne skupine ljudi, dok ga neka druga grupa neće voljeti. Oni koji slijede isti put kao i on će ga podržati, a oni koji koračaju nekom drugom stazom odbacit će ga i suprotstaviti mu se.

Kršćani koji svoju vjeru predstavljaju kao vjeru ljubavi tvrde da u savršenom čovjeku postoji samo ljubav i ništa drugo. Dakle, on posjeduje samo snagu privlačnosti. Možda i neki hindusi zastupaju ovakvo stajalište.

U hinduizmu i kršćanstvu ljubav je ono što najviše upada u oči. Oni kažu kako čovjek mora biti ljubazan, odnosno voljeti sve što postoji, pošto će nas tako svi voljeti. Dakle, tada će nas voljeti i oni koji su zli pošto će shvatiti da mi volimo njih.

Međutim, ova gospoda moraju znati da nije dovoljno biti ispunjen ljubavlju, nego se mora i slijediti neki put; reci ono Gandijevo: "Ovo je moja vjera". Činjenica da se slijedi neki put sama po sebi stvara neprijatelja. Ljubav mora biti prožeta istinom, a istina uvijek u sebi sadrži određenu odbojnost i neki će joj obavezno biti suprotstavljeni.

I u islamu, također, postoji princip ljubavi. Kur'an predstavlja Časnog Poslanika kao milost svjetovima:

"A tebe smo samo kao milost svjetovima poslali" (Kur'an 21:107)

Ali, ljubav koju Kur'an naređuje nije ona ljubav radi koje će čovjek sa drugima postupati onako kako bi se to njima sviđalo, a da bi se oni priklonili nama. Ljubav ne znači prepustiti svakoga njegovim htijenjima ili potvrđivati ta njegova htijenja. To nije ljubav, već licemjerstvo i dvoličnost. Prava ljubav je prožeta istinom. Ljubav

³ Urfi.

treba da donese dobro, a ponekad ono što donosi dobro ne uživa našu naklonost. Koliko li je mnogo onih koje neko voli, ali oni ne prihvataju tu ljubav, jer je ona u suprotnosti s njihovim željama, pa na ljubav uzvraćaju neprijateljstvom. Pored toga, logična i racionalna ljubav je ona koja je u interesu zajednice, a ne u interesu pojedinca ili uže grupe. Mnogo je onoga što može predstavljati dobro za pojedinca, dok istovremeno znači zlo za zajednicu.

U historiji vidimo mnogo velikih reformatora koji su podnosili velike nedaće da bi popravili društvo, ali im je nagrada koju su za to dobili bilo neprihvatanje i progon. Dakle, ni ljubav u svakoj situaciji ne znači privlačnost, nego ona ponekada predstavlja veliku odbojnost i sjedinjuje zajednicu protiv nekog pojedinca.

Abdurahman ibn Muldžem je bio jedan od najljućih `Alijevih neprijatelja. `Ali je dobro znao da mu taj čovjek predstavlja opasnog neprijatelja. I drugi su mu govorili da se radi o opasnom čovjeku koga bi se trebalo riješiti. Ipak, `Ali je na to odgovarao: "Zar da ga kaznim prije počinjenog zločina? Ako i jeste moj ubica, onda ja njega ne mogu ubiti, jer on treba ubiti mene, a ne ja njega."

O njemu je `Ali rekao i sljedeće: "Ja želim njemu da živi, dok on želi da me ubije."

Drugo, ljubav nije jedini lijek za probleme čovječanstva. U određenim situacijama nužni su i strogost, sukobi, pobune i progoni. Islam je vjera privlačnosti i ljubavi, ali i vjera odbijanja i kažnjavanja.

3. Ljudi koji odbijaju, ali ne privlače. Stvaraju neprijatelje, ali ne i prijatelje. Ovo su, također, manjkave osobe, i pošto su manjkavi, što se tiče ljudskih kvaliteta oni nemaju makar i malobrojnu grupu svojih pomagača, pošto među ljudima uvijek postoje oni koji su naklonjeni dobru, mada ponekada njihov broj može biti jako mali. Kada bi svi ljudi bili pokvareni i zli, onda bi suprotstavljenost ovoj grupi značila ispravnost, ali baš svi ljudi nikada nisu zli, baš kao što nikada svi nisu ni dobri. Prirodno, ukoliko su svi ljudi neprijatelji određene osobe, onda problem treba tražiti u samoj toj osobi, jer kako bi bilo moguće da u njemu postoji dobro, a da ga baš niko ne voli. Ovakvi ljudi, dakle, nemaju nikakvih pozitivnih crta i u njihovom zlu nema nikakvog dobra. Njihovo biće je oporo i tu oporost svi osjećaju. U njima ne postoji ništa što bi se sviđalo barem nekolicini.

`Ali, mir neka je s njim, je rekao: "Najnemoćniji od ljudi svih je onaj koji ne može steći prijatelja, a od njega je još nemoćniji onaj ko stekne prijatelja, pa ga izgubi."

4. Ljudi koji privlače, ali i odbijaju. To su ljudi koji se drže svoga puta i koji se ponašaju sukladno svojim principima. Neke ljude privlače sebi i zadobijaju njihovu ljubav i naklonost, dok druge odbijaju od sebe. Oni sebi stvaraju prijatelje, ali i neprijatelje. S jednim se slažu, dok su s drugima u nesporazumu.

I ovakvih osoba postoji nekoliko vrsta. Kod nekih je i privlačnost i odbojnost jaka, ponekad su oboje slabi, a nekada je njihov inetenzitet različit. Karakterne ličnosti su one koje posjeduju i snažnu privlačnost i snažnu odbojnost, što zavisi od toga koliko je pozitivan ili negativan duh onih s kojima se sučeljavaju. Svakako, i ta snaga ima svoje stupnjeve, koji sežu do te tačke da će oni prijatelji koje su privukli biti spremni dati za njih život, dok će oni koje odbijaju također biti spremni da poginu ispoljavajući svoje neprijateljstvo. Ta trojaka snaga privlačnosti je osobenost Bogu bliskih ljudi, isto kao što je trojaki način pozivanja i upućivanja osobenost Božijih poslanika.

S druge strane treba vidjeti koji su to elementi koji privlače, a koji su oni koji odbijaju. Naprimjer, ponekada neki element privlači učene ljude, a odbija neuke, dok je ponekad potpuno obrnuto. Ponekada plemeniti i čestiti ljudi bivaju privučeni nekim

elementom, dok taj isti element odbija zle i nemoralne osobe, a ponekad vidimo da je situacija sasvim obrnuta. Prema tome prijatelji i neprijatelji, oni koji su privučeni i oni koji su odbijeni nečijom ličnošću, ustvari dokazuju suštinu te ličnosti.

Nije dovoljno posjedovati samo snagu privlačnosti ili odbojnosti, ili imati ove snage jako izražene da bi neka osoba bila dostojna poštovanja. Prije će biti da je uzrok tih efekata sama ličnost, a ničija ličnost samim tim što je neko posjeduje ne znači da je ta ličnost dobra. Sve vođe u historiji čovječanstva, pa čak i veliki zločinci poput Džingis Kana, Hadždžadža ili Muavije, bili su ljudi koji su posjedovali i snagu odbojnosti i snagu privlačnosti. Ukoliko u nečijem duhu ne postoji nikakva pozitivna strana, on nikada neće moći sakupiti hiljade vojnika koji su mu odani i pokorni njegovoj volji. Ako neko ne posjeduje snagu vođenja, on ne može okupiti toliki broj ljudi oko sebe.

Nadir Šah je bio jedna od takvih osoba. Koliko je on samo glava odsjekao i koliko očiju izvadio, ali se ipak može konstatovati da je njegova ličnost bila iznimno snažna. Od poraženog i iscrpljenog Irana na kraju safavidske vladavine on je stvorio zapaženu armiju i poput magneta je okupio oko sebe hrabre ratnike, koji su ne samo oslobodili Iran od tuđinske vlasti, nego prodrli do najudaljenijih dijelova Indije i podvrgli pod iransku vlast nove teritorije.

Prema tome, svaka osoba privlači sebi slične, a odbija od sebe drugačije ličnosti. Pravedna i plemenita osoba privlači sebi dobrohotne i pravdoljubive ljude, dok odbija od sebe pokvarenjake, materijaliste i licemjere. Ličnost zločinca, pak, okuplja oko sebe zločince, a odbija od sebe one koji su dobri.

Kao što smo ukazali, postoji još jedna razlika u stepenu snage privlačnosti. Baš kao što je rečeno u Njutnovom zakonu gravitacije da je stupanj privlačnosti veći proporcionalno masi tijela i obrnuto proporcionalno udaljenosti među njima, i kod ljudi je snaga privlačnosti ovisna o ličnosti koja izaziva privlačnost i različita je.

`Ali – dvosnažna ličnost

`Ali je jedna od osoba koje su posjedovale i snagu privlačnosti i snagu odbojnosti, a obje ove snage su kod njega bile izvanredno snažne. Možda kroz sva stoljeća i epohe nećemo naići na ličnost čije su snage privlačnosti i odbojnosti bile jednake `Alijevima. Imao je istinske prijatelje, vjerne, spremne na žrtve, ljude koji su kao oganj izgarali od ljubavi prema njemu. Njihov najveći ideal i ponos bio je dati život na njegovom putu i zbog prijateljstva prema njemu zaboravljali su na sve ostalo. Od `Alijeve smrti prošle su godine, pa čak i stoljeća, ali ova `Alijeva privlačnost još uvijek sija istim sjajem.

Za vrijeme njegovog života oko `Alija su se okupljali plemeniti i časni ljudi, bogobožnici, odane osobe, strpljivi, vjerni, milostivi i pravedni ljudi, i životopis svakog od njih predstavlja jedno poučno djelo, a nakon njegove smrti tokom hilafeta Muavije i Umejada mnogi ljudi su hapšeni zbog zločina prijateljstva prema `Aliju, izlagani su najokrutnijim mučenjima, ali niti koraka nisu ustuknuli u svojoj ljubavi prema `Aliju, ostajući mu vjerni do kraja svojih života.

Međutim, sa drugim ličnostima nije ovakav slučaj. Sa njihovom smrću umire i spomen na njih, tako da se može reći da su oni zaista pokopani. Što se ljudi Istine, pak, tiče, oni tijelom umiru, ali ljubav i sklonost koje oni potiču proticanjem vijekova bivaju sve briljantniji. U historiji čitamo da su godinama i stoljećima nakon `Alijeve smrti ljudi koji su ga voljeli smiono stajali pred kopljima neprijatelja.

Među onima koji su bili privučeni `Alijevom ličnošću i zadivljeni njome može se pomenuti Mejsam El-Tummar koji je dvadeset godina nakon šehadeta svoga vođe, kada je bio razapet od strane munafika, u posljednjim časovima svoga života pričao o `Alijevima vrlinama i ljudskim kvalitetima. U tim danima, kada je cijeli islamski svijet

bio potonuo u tamu, kada su svi slobodoumni ljudi bili ubijani, a duše ostajale zarobljenici u prsima, kada se ledena mirnoća kao tmina smrti odražavala na ljudskim licima, ovaj čovjek je sa vješala povikao: "Dođite da bih vam pripovijedao o `Aliju." Ljudi su vrvjeli sa svih strana da bi čuli šta je htio da kaže. Okrutna vlast Umejada, koja je u tome jasno vidjela opasnost po vlastite interese, naredila je da mu se začepi usta i on je ubrzo pogubljen. U historiji srećemo brojne primjere ovakve privrženosti `Aliju. Ovakva specifična privrženost ne veže se samo za jedno određeno doba. U svim vremenima vidimo izvanredne primjere ove privrženosti

Ibn Sekkejd bio je veliki alim i jedan od velikana arapske književnosti. Njegovo ime još uvijek spada u isti red sa imenima čuvenih arapskih lingvista poput Sibevejha i drugih. Ovaj čovjek živio je u doba vladavine abasidskog halife Mutevekkila, dakle, otprilike dvjesto godina po `Alijevom šehadetu. Od Mutevekkilovih službenika je optužen da je ši'ia, ali pošto se radilo o iznimno plemenitom i učenom čovjeku Mutevekkil ga je odabrao za učitelja svoje djece.

Jednog dana dok je Ibn Sekkejd propitivao Mutevekkilovu djecu u prisustvu samog Mutevekkila pokazalo se da su djeca dobro savladala do tada pređeno gradivo. Mutevekkil nije krio zadovoljstvo Ibn Sekkejdovim radom, ali možda zbog sumnje da je ovaj naklonjen ši'izmu, upitao je:

"Da li su ti draža ta dvojica ispred tebe, ili `Alijevi sinovi Hasan i Husein?"

Ibn Sekkejdu je provrela krv u žilama. Pitao se: "Zar je ovaj čovjek došao dotle da svoje sinove poredi sa Hasanom i Huseinom? To je moja krivica, pošto sam ja njihov učitelj." Kao odgovor je rekao Mutevekkilu: "Kunem se Bogom da mi je `Alijev rob Kamber zasigurno draži od ove dvojice i njihovog oca."

Mutevekkil je odmah naredio svojim slugama da se Ibn Sekkejdu otkine jezik.

Historija svjedoči o brojnim ljudima koji su bez oklijevanja žrtvovali svoje živote iz ljubavi prema `Aliju. Gdje se još može sresti takva privlačnost?! Teško je zamisliti da postoji sličan primjer.

`Ali je međutim imao isto tako ustrajne neprijatelje, koji bi uzdrhtali od bijesa na sam pomen njegovog imena. `Ali nije ime samo jednog čovjeka, nego se tako može nazvati cijela jedna živuća škola. Iz tog razloga on je privlačio sebi određenu grupu ljudi, dok je drugu grupu odbijao od sebe. I stoga je `Ali zaista dvosnažna ličnost.

`Alijeva snaga privlačnosti – Snažne privlačnosti

U uvodu prvog dijela knjige "Pečat poslanika", u poglavlju "Pozivi", čitamo sljedeće: "Pozivi koji su se javljali među ljudima nisu bili istovrsni niti su izazivali jednake efekte. Neki pozivi i misaoni sistemi su jednostrani i usmjereni su u jednom pravcu. U vrijeme kada se jave obuhvataju širok krug ljudi, slijede ih milioni, ali nakon izvjesnog vremena bivaju odbačeni i prepušteni zaboravu.

Drugi pozivi su dvojaki i šire se u dva pravca. Ne samo da obuhvataju svojim utjecajem široki krug ljudi nego se protokom vremena broj njihovih sljedbenika povećava.

Postoje i one vrste poziva koji su višestrani. Prostori na kojima se osjeća njihov utjecaj bivaju također vremenom sve širi. Ovi pozivi ne odnose se samo na jedno određeno vrijeme, nego svojom snagom dominiraju iz stoljeća u stoljeće. Oni su ukorijenjeni duboko u ljudskom duhu i prožimaju čovjekovo biće stvarajući u njemu duboke emocije. Ova vrsta trojkih poziva je specifičnost Božijih poslanika."

Zar postoji ijedna intelektualna ili filozofska škola koja bi se mogla uporediti sa velikim svjetskim religijama koje su već dvadeset, trideset, pa i cijelih četrdeset

stoljeća autoritet stotinama miliona ljudi čija su bića duboko prožeta njihovim učenjima?!

Isti slučaj je i sa snagama privlačnosti. I one mogu biti jednostrane, dvostrane ili trostrane. `Alijeva privlačnost spada u ovu treću grupu. Ona je privlačila veliki broj ljudi, ali nije trajala samo stoljeće ili dva, nego je vremenom sve više jačala i širila se. Činjenica je da ta snaga privlačnosti svijetli kroz stoljeća i seže do krajnjih dubina srca, tako da mnogo stoljeća nakon `Alija oni koji slušaju o njegovim moralnim kvalitetima u zanosu liju suze, pa makar se radilo i o njegovim neprijateljima. To je, dakle, krajnji stepen snage privlačnosti.

Iz ovoga se može shvatiti da veza čovjeka sa religijom nije materijalne prirode i da je ova veza s obzirom na njen utjecaj na duše ljudi besprimjerna. Da `Ali nije bio čovjek predan Bogu on bi ubrzo nakon svoje smrti bio zaboravljen. Kroz historiju čovječanstva prodefilovale su brojne istaknute ličnosti. Neke od njih bili su velikani retorike, neki veliki znalci i filozofi, neki su bili vladari i moćnici, neki istaknuti ratnici, ali su ih ljudi vremenom zaboravili ili ih nikada nisu ni pamtili. `Ali, međutim, ne samo da nakon smrti nije umro, nego je smrću postao još življi. On sam kaže:

"Oni koji gomilaju imetke umrli su, makar bili živi, dok će oni znanjem obdareni ostati živi sve dok je vremena. Tijela su njihova nestala, ali likovi njihovi žive u srcima."

`Ali o samome sebi kaže sljedeće: "Sutra ćete gledati u dane moje, pa će vam se raskriti unutarjosti moje. I upoznat ćete me nakon što mjesto moje ostane prazno i drugi ga zauzme umjesto mene."

Muhammed Iqbal u svojim stihovima kaže ovako:

*Moje doba nikakve tajne ne prihvata
Moj Jusuf nije za ovog sajmišta
U stare drugove napusti me nada
Sav Sinaj plamti, Kalim stiže sada
Ko rosa njihovo more miruje
A moja rosa ko more plaha je
Iz drukčijeg svijeta moje su riječi
Pred drugom karavanom moje zvonu zveči
Koliko je poeta što se tek nakon smrti rodiše
Sklopiše svoje oči, ali naše otvoriše
Izbaviše se od ništavnosti svijeta
Baš kao ruža što im na grobu cvjeta
Kroz moj Oman rijeka proteći ne može
Treba pojmiti oluju što se u meni podiže
Negdje u meni zaspala munja živi
Pustinjom i planinom moj se duh širi
S vrela života ja sam se napio
Od tada, njegovu tajnu sam shvatio
Ovakve misli još niko nije kazao
Ni bisernicu ovih tajni nanizao
Nebesa mi otkriše svoje misterije
Pa zar pred prijateljima da ih sakrijem⁴*

Ustvari, `Ali je poput zakona prirode koji vremenom ostaju nepromijenjeni. Prema riječima Halila Džubrana, on je jedna od ličnosti koje su rodene prije svog vremena:

⁴ *Osobne tajne*, Muhammed Iqbal.

"Neke ličnosti su predvodnici samo u svom dobu, a neke još izvjesno vrijeme nakon toga misaono predvode ljude, ali i oni vremenom bivaju zaboravljeni. `Ali i ostali pobrojani su vječni predvodnici čovječanstva."

Ši`izam – škola ljubavi

Jedno od najbitnijih razlikovnih obilježja ši`izma jeste njegova utemeljenost na ljubavi. Još od vremena Časnog Poslanika, koji je postavio smjernice ovog učenja, kroz ši`izam se provlači šapat ljubavi. Ako osluhnemo Poslanikovu rečenicu: "`Ali i njegovi sljedbenici će uspjeti."

primijetit ćemo grupu ljudi okupljenih oko `Alija, ljudi koji ga vole, podržavaju, i koji su mu odani. Stoga je ši`izam stekao epitet učenja ljubavi. Uzeti `Alija za svog prijatelja jeste put ljubavi. Element ljubavi u potpunosti je prožeo ši`izam. Historija ši`izma zadužena je imenima niza zaljubljenika, predanika i samopožrtvovanih ljudi čija su imena ostala nepoznata.

`Ali je onaj protiv koga se ljudi nisu okrenuli premda je nad njima izvršavao od Boga propisane kazne za njihove prijestupe, pa je tako jednom od njih npr. odsijekao ruku. Sam `Ali kaže: "Čak i ako odsiječem nos vjerniku ovom sabljom svojom da bi me mrzio – on me neće mrziti. Ako dvoličnjaka čak obaspem svim dobrima ovosvjetskim da bi me volio – on me neće voljeti. To je zato jer je to presuda izrečena riječima Vjerovijesnika Čistog, mir i blagoslov Božiji neka su s njim i njegovima, kada je saopćio: "O `Ali, vjernik te ne mrzi, a dvoličnjak te ne voli."

`Ali je kriterij za ispitivanje ljudske prirode i temperamenta. Onaj čija priroda je očuvana zdravom ne bi povrijedio `Alija čak i ako bi mu se njegov mač spustio na glavu. Onaj, pak, čija priroda je iskvarena ne bi mu bio privržen čak i kada bi mu `Ali učinio svako dobro, jer `Ali nije ništa drugo do utjelovljenje istine. `Ali je imao jednog dobrog prijatelja, čovjeka koji je bio plemenit i dobar vjernik, ali koji je na žalost učinio jednu grešku radi koje je morao biti kažnjen. Vođa pravovjernih je stoga odsijekao prste njegove desne ruke. Čovjek je svojom lijevom rukom pridržavao patrljak desne iz koga je kapala krv i otišao. Ibn Kavva, buntovni haridžija, se htio okoristiti ovakvim tokom događaja i okrenuti ovog čovjeka protiv `Alija. Sa sažaljivim izrazom lica otišao je do onog čovjeka i upitao: "Ko ti je odsijekao ruku?" Čovjek mu je odgovorio: "Prvak nasljednika Božijeg Poslanika, predvodnik onih svijetloga lica na Danu Sudnjem, najpravedniji među vjericima, `Ali Ibn Ebi Talib, Imam upute. On je prvi od onih koji će steći blagodati džennetske, junak hrabri, onaj koji se sveti utemeljivačima neznanja, davatelj zekjata, vodič na putu napretka i usavršenja, govoritelj istine i dobra, prvak Mekke, nepokolebljivi.

Ibn Kavva reče: "Teško tebi." Odsijekao ti je ruku, a ti ga ovako hvališ."

Čovjek odgovori: "Zašto da ga ne hvalim kada je prijateljstvo prema njemu izmiješano sa mojom krvlju i mesom?! Kunem ti se Bogom da mi nije odsijekao ruku ni zbog čega drugog do li radi prava koje mu je Uzvišeni Bog dao."

Ovakva ljubav i naklonost kakve primjećujemo kod `Alija i njegovih prijatelja vode nas ka raspravi o ljubavi.

Eliksir ljubavi

Perzijski pjesnici ljubav nazivaju eliksirom. Alkemičari su, pak, bili ubijeđeni da u svijetu postoji materija zvana eliksir ili alkemija pomoću koje se stvari mogu pretvarati jedna u drugu. Stoljećima su tražili ovu materiju. Pjesnici su preuzeli ovaj termin, rekavši da je ljubav stvarni eliksir koji ima moć preobražavanja stvari. Stoga što je

Ljubav ono što preobaćuje srca. Tako su u ljubavi prisutna ista ova svojstva kao i u materiji za kojom su tragali teoretičari. Zato pjesnici ljubav ponekad zovu liječnik, lijek, ili izlječitelj.

U uvodu Mesnevi je Rumi kaže:

*Sretno budi, o ljubavi, naša radosti,
o liječniče svake naše slabosti.
Od oholosti naše ti si nam spas
Platon i Galen ti si za nas
Ljubav, dakle, metaforički kazano,
pretvara metal u zlato.
Sami ljudi ovdje su različite vrste metala.
Ljubav čini da srce srcem postane
Od srca bez ljubavi samo prah i voda ostane
I nije pravo srce ono što ne gori
Hladno srce u duši tek blato tvori
O Bože, u plamenu moje grudi drži
U grudima srce mi neka sve sprži⁵*

Kokoška dok je sama drži svoja krila skupljena. Ona mirno šetka dvorištem tražeći crve kojima se hrani. Trza se na svaki zvuk i preplašeno ustukne pred nejakim djetetom. Međutim, kada ta ista kokoška sa sobom ima piliće ljubav postaje glavna emocija u njenom biću, čime se situacija potpuno mijenja. Ona braneći piliće, širi svoja do tada skupljena krila, zauzima agresivnu pozu, pa čak i njeno kvocanje postaje snažnije i hrabrije. Prije je odstupala pred svakim znakom opasnosti, ali joj se sada hrabro suprotstavlja jurišajući na nju. Ljubav je ono što plašljivu kokošku pretvara u hrabru i smionu životinju.

Ljubav spore i lijene ljude čini okretnim i vještim, pa čak i tupoglave čini pronicljivim. Mladić i djevojka koji prije nisu razmišljali ni o čemu što nije izravno vezano za njihovu osobu, kada se zaljube jedno u drugo i zasnuju porodicu, po prvi put prestaju biti zainteresovani isključivo za svoju sudbinu. Spektar njihovih interesovanja se širi, a kada postanu roditelji njihov duh se u potpunosti mijenja. Momak koji je do tada bio lijen i trom postaje vispren i okretan, a djevojka koja se do tada ni silom nije mogla dići iz postelje, hitro ustaje čim začuje plač svoga djeteta u kolijevci. Kakva je to snaga koja topi lijenost i tromost u ovim dvjema mladim, osobama? To nije ništa drugo nego ljubav. Ljubav je ta koja tvrdicu preobraća u darovatelja, a nestrpljivu i netolerantnu osobu pretvara u istrajnu i tolerantnu. Ljubav čini da sebična ptica koja je razmišljala samo o tome kako naći zrnavlje za sebe i zaštititi se, postaje darežljivo stvorenje, koje čim nađe jedno zrno poziva svoje ptiće da se nahrane. Ljubav je ta koja čini da jedna do jučer razmažena, razdražena i nestrpljiva djevojka koja je samo spavala i jela, odjednom postane izdržljiva pred glađu, nedostatkom sna i metežom. Ljubav joj daje strpljenja da izdrži sve teškoće materinstva.

Rađanje nježnosti u duhu, nadvladavanje teškoća, pročišćavanje osjećanja, istrajnost u dosezanju cilja i prevazilaženja rastresitosti su posljedice ljubavi. U jeziku poezije se uglavnom insistira na jednoj posljedici ljubavi, odnosno njenoj inspirativnosti.

*Milošću ruže slavuj je pjevati naučio
Bez nje on nikad ne bi iz grla pjesme vio⁶*

⁵ Vahši Kermani.

⁶ Hafiz Širazi.

Premda je naklonost prema ruži nešto što je naizgled izvan slavujevog bića. U zbilji se ovdje ne radi ni o čemu drugom do li o snazi ljubavi.

*Nemoj mislit' da je Medžnun
sam od sebe poludio
Smiješak Lejlin Medžnuna je
među zvijezde odaslao⁷*

Ljubav budi uspavane i zapretene snage i oslobađa okovane i sputane sile, isto kao što cijepanje atoma oslobađa atomsku energiju. Ona nadahnjuje i gradi junake. Koliko je samo poeta, filozofa i umjetnika stvoreno posredstvom snage ljubavi.

Ljubav usavršava dušu i iznosi na vidjelo zapanjujuće skrivene sposobnosti. Ljubav nadahnjuje snagu razumijevanja i jača osjećanja, volju i odlučnost. Na svome vrhuncu ljubav može da čini i nadnaravna djela. Ona čisti dušu od zabluda ili drugim riječima - ljubav je pročišćujuća. Ona uklanja sve posljedice samoljublja i nedostatka topline, kao što su zavist, pohlepa, kukavičluk, lijenost, oholost, i samozadovoljstvo. Ona uklanja kivnost i pakost, premda je moguće da ljubav stvori određene komplekse i averzije.

*Ljubavlju i gorko postaje slatko
Ljubavlju i bakar postaje zlato*

Efekat ljubavi na dušu jeste njen razvoj i izgradnja, dok je njen efekat na tijelo nazadak i razgradnja. Efekat ljubavi na tijelo je, dakle, oprečan efektu na dušu. Ljubav slabi tijelo, izaziva bljedilo i pomanjkanje apetita. Moglo bi se reći da su svi efekti ljubavi na tijelo negativni. Međutim, što se duše tiče, stvar je potpuno suprotna. Naravno, i to će ovisiti o objektu ljubavi, duši zaljubljenika, odnosno njegovoj ličnosti. Ostavljajući po strani njene društvene efekte, može se reći da ljubav uglavnom usavršava dušu pojedinca, jer proizvodi snagu, samilost, vedrinu, istrajnost u doseganju cilja i odlučnost, dok poništava slabost, osjećaj beznačajnosti, dosadu, nesabranost i lijenost. Ljubav otklanja zbunjenost, odnosno ono što se u Kur'anu podrazumijeva pod pojmom *dassa* (Kur'an 91:10). Ona razotkriva zablude i razdvaja čisto od nečistog.

Mevlana kaže:

*Kralj ljubav tijelo razara
A onda ga nanovo stvara
O sretna dušo što za ljubav i užitak
Daješ srce, kuću, posjed i imetak
Rušiš svoju kuću da bi našla blago
Pa da sa tim blagom gradiš što ti drago
Ti očisti korito kojim teče rijeka
Da bi pitka voda kroz njega potekla
Ti zasijeci kožu i izvadi strijele
Ako hoćeš da ti rane se zacijele
Savršeni koji tajnu zbilju znaju
Smeteni su i zbunjeni, k'o pijani bauljaju
Ne zbunjeni tako da su okrenuli Njemu leđa
Nego svaki zbunjeno za Ljubljenim žeđa*

Slamanje barijera

⁷ Hafiz Širazi.

Ljubav izvodi čovjeka iz egoizma bez obzira koje vrste ona bila – životinjska i spolna ili ljudska, i bez obzira na to kakve osobine ima voljeni – hrabrost i smionost, umijeće i mudrost, moralnost i sl. Samoljublje je posebno ograničenje i barijera. Ljubav tu barijeru u potpunosti slama. Čovjek je slab sve dok ne napusti sebe, i sve do tada on je plašljiv i škrt zavidljiv i zlonamjeran, nestrpljiv i samodopadan, u njegovoj duši nema nikakve iskre živosti. On je stalno hladan i skučen. U svakom slučaju, što prije zakorači izvan sebe, to će prije prevladati ove ružne osobine.

*Čiju god je haljinu ljubav poderala
Taj je sasvim očišćen od pohlepe zala⁸*

Samoljublje, kao nešto što mora biti odstranjeno, ustvari i nije nešto što zaista postoji. Dakle, ne mislimo kazati da čovjek mora uništiti zainteresovanost za samog sebe da bi se izbavio od samoljublja. Nema nikakvog smisla da čovjek pokušava ne voljeti samog sebe. Zainteresovanost za sebe, koju možemo nazvati iskonskom ljubavlju, nije greškom usađena u čovjeka, pa da bi bilo potrebno da bude uklonjena. Reforma i usavršenje čovjeka ne znači da se mora pretpostaviti kako u čovjeku postoji niz neutemeljenih i štetnih stvari koje moraju biti odstranjene. Drugim riječima, reforma čovjeka ne znači njegovo prilagođavanje, nego usavršavanje i potpomaganje ljudskosti. Odgovornost koju je stvaranje dodijelilo čovjeku usmjerena je ka samom cilju stvaranja, dakle, dosezanju savršenstva, a ne nazatku i destrukciji.

Borba sa samoljubljem znači borbu sa ograničenjima svoga "ja". To "ja" treba razviti. Ona barijera koja postoji oko "ja" i koja smatra stranim i tuđim sve ono što nije "ja" mora biti probijena. Ličnost se mora razvijati tako da prihvata ne samo sve ljude, već da prihvata stvaranje uopšte. Dakle, borba sa samoljubljem znači borbu sa ograničenjima koje postavlja "ja". Prema tome, samoljublje nije ništa drugo nego dio ograničavanja djelovanja i htijenja. Ljubav, naklonost i htijenje čine čovjeka svjesnim onoga što je van njegovog bića. Ljubav razvija njegovo biće i mijenja temelj njegovog bivstvovanja. Iz tog razloga, ljubav je jedan bitan moralni i odgojni činilac, naravno, pod uvjetom da bude ispravno usmjerena i pravilno iskorištena.

Izgraditelj ili rušitelj

Kada naklonost prema nečemu ili nekome dosegne vrhunac, tako da obuzme ili ovlada cijelim čovjekovim bićem, onda se takva naklonost naziva ljubav. Ljubav je vrhunac naklonosti i emotivne vezanosti.

Ipak, ne treba misliti da je sve ono što se naziva ljubavlju istovrsno. Postoje dvije međusobno potpuno različite vrste ljubavi. Jedna njena vrsta je ljubav iz koje proizilaze dobre posljedice, dok su efekti druge vrste ljubavi potpuno suprotni i destruktivni.

Čovjekova osjećanja su različitih vrsta i stepena. Neka od njih spadaju u domen strasti, posebno seksualnih strasti, i ona čine sponu između čovjeka i životinje, s tom razlikom što i ta osjećanja u čovjeku, iz posebnih razloga koje sada nećemo analizirati, mogu doseći svoj vrhunac i neopisivi intenzitet tako da zaslužuju da se nazovu ljubavlju. Kod životinje, međutim, te se strasti nikada ne javljaju u ovom obliku, nego su isključivo tek bujica strasti koja izvire iz seksualne potrebe i na njoj se završava. U svakom slučaju, ova strast je povezana sa fiziološkom aktivnošću genitalnih organa i ovisi o starosti osobe. Ti nagoni se smanjuju starenjem i, svakako, njihovim zadovoljenjem.

⁸ *Mesneviya*, Rumi.

Mladić koji zadrhti pri pogledu na lijepo lice ili uvojak kose ili osjeti užitak pri dodiru nježne ruke treba znati da se u njemu ne dešava ništa drugo do li materijalni proces koji je svojstven i životinjama. Ovakva vrsta ljubavi se brzo javi, ali i brzo iščezne. Ona nije postojana, opasna je i narušava vrline. Ona može koristiti ljudskom biću samo ako je povezana sa pokornošću Bogu i pobožnošću. Znači, sama ova snaga čovjeku ne može donijeti nikakvo poboljšanje njegovih vrline. Ali, ako ona prožme ljudsko biće, a skupa s njom su prisutni i čednost i pobožnost (svakako duh treba da je podnese, ali da joj ne podlegne), ona tada može ojačati duh i potpomoći usavršenju čovjeka.

Ljudsko biće posjeduje i druga osjećanja koja se po svojoj zbilji i suštini razlikuju od strasti. Ta osjećanja mogla bi se nazvati nježnošću, ili da se poslužimo kur'anskim terminima muveddet (ljubav, prijateljavanje, naklonost) i rahmet (milost, milostivost, samilosnost).

I onda kad se čovjek nađe pod utjecajem svojih strasti, on ipak nije udaljen od svoga "ja", pošto se ljudsko biće u svakom slučaju orjentiše ka traženju nekoga ili nečega što mu se sviđa i što žarko želi. Kada čovjek razmišlja o objektu svoje ljubavi i naklonosti, to se ipak svodi na pitanje: "Kakvu korist on može dobiti od njega ili kakav užitak preko njega može ostvariti?". Jasno je da ovakvo stanje ne može biti usavršitelj i odgojitelj ljudskog duha niti ga može unaprijediti.

Međutim, čovjek se nekada nađe pod utjecajem viših ljudskih osjećanja. Voljeni u njemu budi osjećaj poštovanja i uzbuđenosti i on iskreno želi njegov boljitak. Čovjek je tada spreman da se žrtvuje za svog voljenog. Ovakve emocije izazivaju iskrenost, nježnost, samilost i samoodricanje, što je suprotno od prve vrste emocija čiji su proizvod sirovost, surovost i zlo. U ovu vrstu pozitivnih emocija spada ljubav prema čistim i pobožnim ljudima, patriotizam i slično.

Ukoliko ova osjećanja dođu do svog vrhunca i potpunosti, ona će rezultirati svim onim pozitivnim što smo naprijed nabrojali. Ova vrsta osjećanja uzrokuje procvat duha i ličnosti, za razliku od prve vrste osjećanja koja su destruktivna. Ova vrsta ljubavi je postojana i spajanjem s voljenim postaje sve jača i intenzivnija, za razliku od prve vrste koja je nepostojana i koja je spajanjem s voljenim sve slabija.

U Kur'anu Časnom odnos među supružnicima se opisuje terminima "ljubav i samilost" (muveddet i rahmet):

"Jedan od dokaza Njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost." (Kur'an, 30:21)

Ovo je izuzetno bitna činjenica. Ona ukazuje na ljudskost, odnosno, na ono što je nadživotinjsko u bračnoj zajednici. To ukazuje da faktor strasti nije jedini prirodni uzrok izgradnje bračne zajednice. Osnovni uzrok jeste čednost, iskrenost, bliskost dvije duše, ili drugim riječima, ono što stvara vezu među supružnicima nije strast koja je i životinjska odlika, nego samilost, bliskost i iskrenost među njima.

Mevlana svojim profinjenim stilom ukazuje na razliku između strasti i ljubavi. On prvo naziva životinjom, a drugo čovjekom:

I stoka strast i bijes ima

Samilost i ljubav su samo u ljudima

Ljubav je, dakle, svojstvo Adema

U stoci ničega takvog nema

Materijalistički filozofi, također, nisu mogli poreći ovo stanje duha koje je suprotstavljeno materijalizmu i ne da se usaglasiti sa čovjekovom materijalnošću. Bertrand Russel u svom djelu "Brak i moral" piše:

"Djelo čiji je smisao isključivo materijalna korist ne može uroditi korisnim rezultatima. Za to je potrebno djelo koje u sebi nosi vjerovanje u neku individuu, ideju

ili viziju. Ukoliko smisao ljubavi bude tek u posjedovanju voljenog bića, onda ljubav neće upotpuniti našu ličnost, pošto će ona naličiti djelu koje se čini isključivo zbog novca. Zarad doseganja potpunosti u ljubavi potrebno je voljeno biće doživljavati kao samog sebe, a osjećanja i želje voljenog bića smatrati ravnim vlastitim željama i osjećanjima."

Druga stvar koju treba spomenuti i na nju obratiti pažnju jeste ono što smo kazali da postoji vjerovatnoća da i ljubav iz strasti donese stvarnu korist, a to u slučaju da je ona povezana sa pobožnošću i čednošću. Ovdje se ustvari misli na odnos između odvojenosti od voljenog bića i mogućnosti da se dođe do njega s jedne i čednosti, pritisaka i teškoća zbog kojih je duša tome izložena s druge strane. To je ono na što gnostici misle kada govore o imaginarnoj ljubavi koja se pretvara u zbiljsku ljubav, dakle, u ljubav prema Biću Jedinom. Na to se odnosi i sljedeća predaja:

"Onaj ko se zaljubi, pa je iskren u svojoj ljubavi i umre u takvom stanju, umro je kao šehid."

Ipak, ne treba zaboraviti da ova vrsta ljubavi, sa svim prednostima koje bi, pod određenim okolnostima vjerovatno donijela, nije preporučljiva. Takva ljubav je izuzetno opasna dolina. Ona je poput nevolje koju, ako čovjek izdrži, strpi se i bude zadovoljan njome, ona onda usavrši i očisti njegovu dušu. Međutim, nevolja nipošto nije preporučljiva. Ne smiju se izazivati nevolje radi okorištenja njihovim odgojnim učinkom.

Russel u vezi s ovim izriče vrijedan sud. On kaže: "Patnja u čovjeku kao protutežu stvara neprocjenjivu energiju. Onaj ko sebe smatra potpuno sretnim ne vidi razloga za dalji trud u doseganju sreće. Ipak, ne mislim da to može biti dovoljan razlog da druge stavljamo na patnju da bi oni na taj način ostvarili korist za sebe. To često daje suprotan rezultat i uništava čovjeka. Stoga se u ovom slučaju bolje suočiti s onim događanjima koja nam stoje na putu."

Kao što znamo, u islamskom naučavanju mnogo se ukazuje na korisnost raznih nedaća i nevolja koje se dešavaju i one se smatraju Božijim znacima. Međutim, nikome nije dopušteno da iz tog razloga sebi ili drugima izaziva nevolje.

Pored toga, postoji razlika između ljubavi i nevolje. Naročito uzevši u obzir da je ljubav više nego bilo šta drugo neracionalna. Gdje god se ona javi, razum prestaje dominirati. Iz tog razloga se u gnostičkoj literaturi ljubav i razum predstavljaju kako takmaci. Rivalitet između filozofa i gnostika potiče baš iz suprotstavljenosti filozofskog racionalizma i gnostičkog oslanjanja na ljubav. U književnosti gnosticizma razum je u ovom sukobu uvijek gubitnik:

*Prijatelji dobri meni savjet daju
Na morsku se površinu cigle ne stavljaju
Čežnja uvijek strpljenje nadvlada
A razum uvijek pred ljubavlju pada*

Jedan drugi pjesnik kaže:

*Pogledah prosudbu uma
Na putu ljubavi
I nađoh da ona
Kaplji rose
naspram mora naliči*

Nikako ne može biti preporučljiva snaga koja je toliko jaka da može preuzeti uzde volje iz naših ruku ili koja, kao što Rumi kaže, baca čovjeka tamo - ovamo, baš kao što to oluja čini s vlati trave, i koja, kao što Russel reče: "Jeste nešto što je sklono anarhiji."

U svakom slučaju, mogućnost korisnosti je jedna stvar, a izazivati i preporučivati nešto ovakvo je sasvim druga stvar.

Otuda je jasno da su neosnovane primjedbe i prigovori koje su neki stručnjaci za šeriatsko pravo upućivali islamskim teozofima koji su u svojim metafizičkim djelima tretirali ovo pitanje, ukazavši na prednosti i koristi ovakvog stanja duha. Ovi juristi su pretpostavljali da su filozofi vjerovali kako je ova vrsta ljubavi preporučljiva, dok su oni, ustvari, samo tretirali korisne efekte ove vrste ljubavi, koji su mogući pod uvjetom postojanja pobožnosti i čestitosti.

Ljubav i naklonost prema bogougodnicima

Rekli smo da ljubav nije ograničena samo na seksualne potrebe koje su svojstvene i životinjama, niti se veže samo za sklonost ka suprotnom spolu, nego postoji i druga vrsta ljubavi i naklonosti koja je uzvišenije prirode i sasvim nematerijalna. Ova vrsta ljubavi proistječe iz nečega puno uzvišenijeg nego je to instinkt ka produženju vrste, i ustvari je ona ono što odvaja ljudski od životinjskog svijeta. To je istinska ljudska i duhovna ljubav, zaljubljuvanje u vrline i dobrotu, odnosno u zbiljsku ljepotu.

*Ona ljubav koja je zbog boje
Nije ljubav, već besčašće to je
Voljeti prolaznog nestalnim se piše
Jer onaj ko umre ne vraća se više
Ljubav prema Živom nikada ne prestaje
U duši i oku k'o pupoljak svježja je
Izaberi ljubav Živog, Onoga bez kraja
Što vinom života tebe napaja
Izaberi ljubav Onog Kojega su svi
Poslanici ljudima ludo voljeli*

Pojam ljubavi se sreće i u mnogim Kur'anskim ajetima, gdje se najčešće sreće termin "muhabbet", a rjeđe termini "vudd" i "muveddet". Ovi ajeti mogu se podijeliti u nekoliko grupa:

1. Ajeti koji govore o vjernicima i njihovoj ljubavi i naklonosti prema Bogu i drugim vjernicima.

"...ali pravi vjernici još više vole Allaha." (Kur'an, 2:165)

"I onima koji su Medinu za življenje izabrali i domom prave vjere još prije njih učinili; oni vole one koji im se doseljavaju i u grudima svojim nikakvu tegobu, zato što im se daje, ne osjećaju, i više vole njima nego sebi, mada im je i samim potrebno." (Kur'an, 59:9)

2. Ajeti koji govore o Božijoj ljubavi prema vjernicima:

"Allah zaista voli one koji se često kaju i voli one koji se mnogo čiste." (Kur'an, 2:222)

"...a Allah voli one koji dobra djela čine." (Kur'an, 3:148 i 5:13)

"... a Allah zaista voli pobožne." (Kur'an, 9:4 i 9:7)

"...a Allah voli one koji se puno čiste." (Kur'an, 9:108)

"Allah zaista pravedne voli." (Kur'an, 49:9 i 60:8)

3. Ajeti koji govore o dvosmjernoj ljubavi, dakle, ljubavi Boga prema vjernicima i ljubavi vjernika prema Bogu, a spominje se i ljubav među vjernicima:

"Reci: Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijeha vam oprostiti." (Kur'an3:31)

"Allah će sigurno mjesto njih dovesti ljude koje On voli i koji Njega vole." (Kur'an, 5:54)

"One koji su vjerovali i dobra djela činili Milostivi će sigurno voljenim učiniti." (Kur'an, 9:96)

"...i što između vas uspostavlja ljubav i samilost." (Kur'an, 30:21)

To je ista ona ljubav koju je hazreti Ibrahim želio za svoje potomstvo (Kur'an, 14 37) i koju je Muhammed, s.a.v.a., po zapovijedi Božijoj tražio za svoju rodbinu (Kur'an, 42 23)

Iz onoga što proizilazi iz islamskih predaja duh ili suština vjere nije ništa drugo nego ljubav. Burejd Idžli kaže:

"Bio sam kod Imama Bakira kada je stigao neki čovjek iz Horasana koji je taj dugi put bio prevalio pješice. Njegove noge koje su izvirivale iz cipela su bile rasječene, pa se on izuo.

Tada je rekao Imamu: "Tako mi Boga, ništa drugo me nije dovelo ovdje do li ljubav prema vama, Ehlu-l-Bejtu."

Imam na to reče: "Tako mi Boga, kada bi nas kamen volio, Bog bi ga doveo do nas i pridružio ga nama. Zar je vjera išta drugo nego ljubav?!"

Neki čovjek je rekao imamu Sadiqu: "Mi smo svoju djecu nazvali po vama i vašim očevima. Hoće li od toga biti neke koristi za nas?"

Imam mu odgovori: "Da, tako mi Boga! Zar je vjera išta drugo do ljubav?!", a potom je proučio ajet:

"Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti."

U principu, ljubav i naklonost izazivaju poslušnost. Nije istinski zaljubljen onaj ko se ne osvrće na želje voljenog. I sami smo tako često vidjeli kako zaljubljeni mladić koji se našao sa svojom voljenom zaboravlja na sve ostalo i sve žrtvuje za nju. Pokornost i poslušnost prema Uzvišenom proporcionalni su ljubavi koju čovjek osjeća prema Njemu. Imam Sadiq je rekao: "Života mi moga, začudno je da čovjek voli Boga, a da mu se ne pokorava. Kad bi tvoja ljubav bila istinska, ti bi mu se pokoravao, jer zaljubljeni je uvijek pokoran onome koga voli."

Snaga ljubavi u društvu

S društvenog gledišta, snaga ljubavi je izuzetno velika i djelotvorna. Najbolja društva su ona kojima se upravlja snagom ljubavi.

Naklonost i ljubav vladara prema zajednici je bitan faktor za uspješnost i dugovječnost njegove vladavine. Ukoliko ne bude prisutan faktor ljubavi, vođa neće moći, ili će mu to barem biti izuzetno teško, ispravno predvoditi zajednicu, upućivati ljude ka čestitosti, stvoriti vladavinu prava i uspostaviti pravdu i ravnopravnost u društvu. Ljudi će se ponašati sukladno zakonima tek onda kada vide da vladar iz ljubavi prema njima samima traži da mu budu pokorni i da ga slijede.

Kur'an se ovako obraća Božijem Poslaniku, s.a.v.a.:

"Samo Allahovom milošću ti si blag prema njima, a da si osoran i grub razbjegli bi se iz tvoje blizine. Zato im praštaj i moli se da im bude oprosteno i dogovaraj se s njima." (Kur'an, 3:159)

Ovdje je kao uzrok naklonosti ljudi prema Poslaniku prikazana ljubav koju je on prema njima ispoljavao. Ponovo se naređuje Poslaniku da on oprost ljudima, da zatraži od Boga oprost za njih i da se dogovara s njima. To su dakle efekti ljubavi i prijateljstva. Treba reći da su i blagost, nježnost, trpeljivost, ustvari, stupnjevi ljubavi.

*Mačem dobrote je mnoge izbavio
i od mača čeličnog vratove im skrio*

*Mač dobrote od čeličnog mača je oštiji
od stotinu vojski taj mač je opasniji*

Kur'an, također, kaže:

"Dobro i zlo nisu isto! Zlo dobrim uzvрати, pa će ti dušmanin tvoj odjednom prisni prijatelj postati." (Kur'an 41: 34)

*Oprosti, sine, čovjeku čak i ako vara
milošću se zlo u dobro pretvara
Ti dušmanu okove od milosti stavi
Od takvih se okova niko ne izbavi⁹*

Hazreti `Ali ovako savjetuje Malika Aštara onda kada ga je odredio za upravitelja Egipta, upućujući ga kakvo treba da bude njegovo ponašanje prema narodu:

"Privikni srce svoje na samilost prema podanicima, raspoloženje i prijaznost prema njima... Dodijeli im zato oprost svoj i pomilovanje na isti način kako bi ti volio da ti Allah udijeli oprost Svoj i smiluje ti Se..."

Srce vladara mora biti žarište ljubavi i naklonosti prema narodu. Moć i sila nisu dovoljne. Moći i silom ljudi se mogu natjerati da budu poput ovaca, ali se ne može probuditi skrivene snage u njima niti ih upotrijebiti u praksi. Ne samo da nisu dovoljni moć i sila, nego nije dovoljna ni sirova izvršna pravda, ukoliko ona nije praćena ljubavlju vladara spram svoga naroda. Vladar treba biti brižni otac svome narodu, voljeti svoje podanike, a također se mora odlikovati i snagom privlačnosti, i tek tako će moći da volje, ambicije i ljudske snage svojih podanika iskoristi za ostvarenje svog svetog cilja.

Najbolje sredstvo za čišćenje duše

Prethodna rasprava o ljubavi i naklonosti bila je uvodna, a sada ćemo pokušati postepeno iz nje izvesti rezultate. Ono što je najbitnije, i što je ustvari temelj naše rasprave, jeste pitanje: "Da li je ljubav i naklonost prema osobama bliskim Bogu i dobrohotnicima sama po sebi cilj ili tek sredstvo za čišćenje duše, reformu morala i usavršavanje vrlina?"

Kod životinjske vrste ljubavi, svi interesi i težnje zaljubljenika usmjerene su ka ljepoti forme voljenog. Čovjek je time instinktivno privučen. Međutim, nakon što ovi instinkti budu zadovoljeni, vatra se stišava i gasi.

Međutim, ljudska ljubav je kao što smo rekli životvorna i začinje pokornost i lojalnost u čovjeku. Ova ljubav čini da se zaljubljeni poistovjećuje sa voljenim, nastoji da bude odraz voljenog i vjerna kopija voljenog u svakom smislu. Shejh Nasruddin Tusi u svome komentaru Ibn Sinaovog "Išarata" kaže: "Ljubav duše je ono što čini da su zaljubljeni i voljeni suštinski slični. Glavna radost zaljubljenog jeste posmatrati osobine voljenog, odnosno svojstva njegove duše. Ljubav čini dušu nježnom, čeznutljivom i zanesenom, tako da je zaljubljeni odvojen od ovosvjetskih prljavština."

Ljubav usmjerava ka poistovjećivanju, tako da zaljubljeni nastoji da se u svakom smislu poistovjeti sa onim koga voli. Ljubav je poput električne žice koja spaja voljenog sa zaljubljenim, prenoseći na zaljubljenog kvalitete voljenog. Baš zbog toga, izuzetno je bitan odabir onoga koga će se voljeti.

Islam poklanja veliku pažnju odabiru prijatelja. O ovome govore brojni ajeti i hadisi, a to zbog toga što ljubav ljude čini sličnima, uljepšava ih ili ih čini još gorima. Tamo

⁹Bustan, Sa'di

gdje padne svjetlo ljubavi i mahana se čini lijepom, a trn se doima kao najljepši cvijet. Ljubav prema nekome čini da se previđaju njegovi nedostaci.

*Svako svoju pamet drži potpunom
a rođenu djecu smatra najljepšom* (Sa'di, "Đulistan")

Štaviše, ljubav ne samo da čini da se previđaju nedostaci nego se ti nedostaci u ljubavi doimaju kao vrline. Ljubav i najmanje dobro učini ogromnim i svaku tamu svijetlom.

*U zjenicu oka moga ako biste sjeli
ništa već dobrotu Lejle ne biste vidjeli* (Vahši)

Neki Kur'anski ajeti i predaje Časnog Poslanika osuđuju naklonost i druženje sa zlim i nevaljalim ljudima, a neki pozivaju na prijateljevanje sa ljudima čistoga srca. Ibn Abbas kaže: "Bio sam kod Božijeg Poslanika kada su ga upitali: "Koga je najbolje uzeti za prijatelja?"

Odgovorio je: "Onu osobu koju kada vidite, sjetite se Boga; kada govori, vaše znanje se povećava, a njegovo ponašanje čini da se prisjetite Sudnjeg Dana i budućeg svijeta."

Čovječanstvo treba eliksir ljubavi prema dobrim i čistim ljudima. Takva ljubav, kroz koju bi se ljudi poistovjećivali s dobrima, oplemenila bi ljudski rod.

U cilju reforme morala i očišćenja duše predlagani su i sprovedeni različiti metodi i načini. Jedan od tih metoda je i onaj Sokratov. Prema njemu, čovjek se mora reformisati korištenjem vlastitog razuma i moći prosuđivanja. Čovjek prije svega mora učvrstiti svoju vjeru u korisnost moralnosti i uočiti svu štetu koju izaziva konfuzija moralnih vrijednosti. Tek potom, korištenjem vlastitog razuma, čovjek će moći odstraniti sva loša svojstva iz svoje duše, baš poput zemljoradnika koji trijebi korov iz svoga vrta. Dakle, sukladno ovome metodi, svu destruktivnost vlastite duše treba postepeno očistiti strpljenjem, pribrañošću i promišljanjem. Možda bi trebalo reći da je to ustvari primarni zadatak intelekta.

Filozofi žele reformu morala preko razuma i prosuđivanja. Npr. oni kažu kako su pristojnost i čednost uzrok poštivanja neke ličnosti od strane drugih ljudi, dok pohlepa i škrtost uzrokuju inferiornost prema takvima. Isto tako, tvrde da je znanje uzrok moći i sposobnosti, znanje nazivaju "pečatom Sulejmanovog kraljevstva", "blještećom svjetiljkom na stazi čovječanstva i sl."

S druge strane, zavidnost i zlonamjernost smatraju se duhovnim bolestima, koje donose loše posljedice i u općedruštvenom smislu.

Nema sumnje da je ovaj put ispravan i da je ovaj metod valjan metod. Međutim, potrebno je uporediti njegovu vrijednost sa vrijednošću nekih drugih metoda. Npr. automobil je veoma dobro prevozno sredstvo, ali u usporedbi sa avionom njegova vrijednost biva manja.

Već smo rekli kako se racionalnom metodi nema šta prigovoriti. Dakle, nema dileme da upravljanje racionalnim argumentima i njihova primjena na etička pitanja jeste ispravna. Recimo samo da postoje brojne različite filozofske i pedagoške škole koje se bave pitanjima etike u okvirima racionalnih argumenata. Isto tako, znamo da su gnostici složni u stavu:

*U filozofa noga je drvena
a drvena noga nije stamena* (Rumi, Mesnevija)

Ipak, to u ovom momentu nije bitno za našu raspravu. Nas ovdje interesuje nivo upotrebljivosti svakog od ovih metoda.

Mistici i sljedbenici duhovnog puta preporučuju umjesto metoda intelekta i promišljanja slijeđenje puta ljubavi i zbližavanja. Oni kažu kako je potrebno pronaći savršeno voljeno biće i vezati svoje srce za njega, što je nemoguće postići racionalnim metodom ili je barem manje opasno, a puno brže. Ako napravimo usporedbu ova dva

metoda, vidjećemo da je razlika među njima poput razlike stare ručne alatke i moderne mašine. Očekivati da intelekt u potpunosti iskorijeni moralne destrukcije je poput očekivanja da se rukom istrijebe sitni komadići željeza pomiješani sa prašinom. Tako nešto bilo bi moguće samo ako bismo posjedovali magnet. Snaga ljubavi i bliskosti poput magneta izdvaja i odbacuje sve loše karakteristike duše. Gnostici smatraju da ljubav i naklonost prema čistim i savršenim ljudima sama po sebi odstranjuje loše osobine. Jedno od najboljih stanja ljudskog bića jeste stanje privučenosti istinski vrijednim objektom ljubavi. Zaista, oni koji idu ovim putem nastoje da svoj moral reformišu snagom ljubavi i u potpunosti se oslanjaju na moć ljubavi. Iskustvo im je pokazalo da prijateljstvo sa bogougodnicima i ljubav prema njima izaziva bolje efekte po dušu nego iščitavanje stotinu knjiga o etici.

*Je li iko osjetio ono što je naj
poput njega zaljubljenog nećeš naći znaj
Čiju god je odjeću ljubav poderala
taj potpuno čist je od pohlepe zala.
Živa bila o ljubavi puna koristi
o liječniče svake naše bolesti*

Ponekad vidimo da sljedbenici nekog velikana svoj uzor oponašaju čak i u načinu hoda, oblačenju, načinu govorenja i gestikulacije. To oponašanje nije hotimično. Ono nastaje samo po sebi i sasvim je prirodno. Snaga ljubavi i naklonosti utječe na sve djeliće zaljubljenikovog bića i čini ga sličnim voljenom u svakom od njegovih stanja. Baš zbog toga bi svaki čovjek morao, zarad reforme vlastitog morala, slijediti one koje su spoznali Zbilju, zaljubivši se u njih.

*O Hafize, ako kaniš s Bogom se sjediniti
tad ti valja kao glina grnčareva postati (Hafiz, Divan)*

Ukoliko čovjek koji je čvrsto odlučio da se okrene bogoštovlju i dobrim djelima, ipak osjeti slabost na ovom putu, on će okretanjem ljubavi i bliskosti odbaciti od sebe slabost i ponovo osnažiti svoju odluku.

*Ljubav spram dobrih obuzme
svako srce slijepo
ne može kula u šahu odnijeti
koliko lice lijepo
Nemoj mislit' da je Medžnun
sam od sebe poludio
osmjeh Lejlin Medžnuna je
među zvijezde odaslao
Ja nisam sam otkrio
put do izvora Sunca
ja bijah praška, a ljubav spram Tebe
diže me do vrhunca (Allame Tabataba'i)*

Historija nam svjedoči o brojnim velikanima koji su izvodili revolucije oslanjajući se na ljubav i naklonost prema savršenstvu. Mevlana Rumi je jedan od takvih. On uvijek nije bio onako prožet ljubavlju kao što to vidimo u njegovim djelima. I prije je bio učenjak, ali hladan karakter i zatvoren u zidove svoje sobe, gdje se bavio izučavanjem knjiga. Međutim, od onog dana kada se susreo sa Šemsom Tabrizijem rasplamsala se vatra u njegovom srcu zbog želje za bliskošću sa Šemsom. Sasvim je promijenio svoje dotadašnje manire i izgledalo je kao da je Mevlana bio magacin baruta koga se dotakla vatra, pa je eksplodirao. Mevlana je bio naizgled ešaritskog usmjerenja, ali je njegova Mesneviya, bez sumnje, jedno od najvećih djela svjetske književnosti. Sva

Mevlanina poezija odlikuje se nečim što bi mogli nazvati ustalasanost ili pokretljivost. On je spjevao "Divan-e-šems" kao sjećanje na voljenu osobu. U Mesneviji često srećemo Mevlanu kako nastoji riješiti neki problem i tek kada se sjeti Šemsa u njegovom duhu se uskovitla oluja. On kaže:

*To bijaše zavoj tvoje obrve i tvoja ruka mila
što služila me dok sam bančio i srce veselila
Iz mojih se skuta duša odmače
košulje je Jusufove miris privuče
Tajnu ovih stanja divnih de mi reci
nebesa i Zemlja kad postaju veći
Rekoh, o ti, daleko od ljubavi
ko odvojen od liječnika bolnik si
Prijatelja bez primjera kako da ti opišem
patnju i krv džigerica ne mogu da narišem
Pusti, zato, nemoj da ti pričam sada
odvojenost ova kakvih nanese mi jada
Ne prizivaj nevolje ni krvave kiše
o Šemsu Tabriziju ne govori više*

Iz navedenih stihova može se zaključiti da nastojanje i privlačnost, odnosno djelovanje i privlačnost moraju ići skupa. Ništa se ne može postići trudom ukoliko ne postoji privlačnost, ali ni privlačnost bez truda ne znači ništa.

Primjeri iz historije islama

U historiji islama srećemo besprimjerne i uzvišene izražaje ljubavi i naklonosti muslimana prema Božijem Poslaniku. U principu razlika između škole poslanika i škole filozofa jeste baš to da su učenici filozofa, tek učenici i filozofi na njih ne mogu utjecati više nego što utječe jedan učitelj na učenika. Međutim, utjecaj poslanika je, ustvari, utjecaj voljenog bića na onoga ko je zaljubljen u njega. Voljeni prožima zaljubljenog do dubina njegove duše i u potpunosti obuhvaća svaki aspekt njegovog života.

Jedan od onih koji su srce vezali za Časnog Poslanika bio je i Ebu Zerr Gafari. Božiji Poslanik izdao je naredbu da se krene ka Tebuku (približno 400 milja sjeverno od Medine, u blizini sirijske granice. Neki su iznalazili izgovore za svoj ostanak, licemjери su nastojali da unesu razdor, ali je snažna armija naposljetku ipak krenula iz Medine. Oskudijevali su s vojnom opremom, a imali su problema sa ishranom tako da su se ponekada zadovoljavali samo sa jednom hurmom po osobi. Ipak, svi su bili puni snage i vedrine. Ljubav ih je činila snažnim, a Poslanikova privlačnost moćnim.

I Ebu Zerr je sa ovom armijom krenuo prema Tebuku. Usput su tri osobe, jedna za drugom, počele zaostajati. O svakom koji bi zaostao bio je obaviješten Božiji Poslanik. Svaki put kada bi ga obavijestili da neko zaostaje, on bi rekao:

"Ako ima ikakvog dobra u njemu, Bog će nam ga vratiti, a ako nema nikakvog dobra, onda je i bolje da ide."

Onda je počela zaostajati mršava i slaba Ebu Zerova deva. Ljudi su to primijetili i zavikali: "O Allahov Poslaniče, i Ebu Zerr zaostaje!" Poslanik odgovori kao i prije:

"Ako u njemu ima nekog dobra, Bog će ga vratiti nama, a ako nema bolje da ide."

Vojska je tako nastavila svoj put, a Ebu Zerr je ostao iza njih. Ništa nije mogao učiniti, pošto je njegova deva bila u teškom stanju. Koliko god da se trudio nije mogao da je natjera da nastavi dalje. Onda je oslobodio devu i sav teret sa nje prebacio na rame, pa je po žarkom suncu krenuo preko pržućeg pijeska. Mučila ga je

žed i to ga je razdiralo. Došao je do nekog kamenjara u podnožju planine. Tu je našao nešto hladne i svježe kišnice. Međutim, Ebu Zerr reče sebi: "Neću se napiti sve dok se ne napije Poslanik Božiji."

Napunio je svoju mješinu, prebacio je preko ramena i nastavio za muslimanima.

Muslimani su ga izdaleka opazili. Povikali su: "O Božiji Poslaniče neko nam se iz daljine približava." Poslanik odgovori: "To mora da je Ebu Zerr."

Kada se približio vidjeli su da se zaista radi o Ebu Zerru. Umor i žed su ga oborili s nogu. Čim je stigao muslimane, pao je. Poslanik tada reče: "Brzo mu dajte vode."

Međutim, Ebu Zerr slabim glasom odgovori: "Ja imam vode uza se."

Poslanik ga iznenađeno upita: "Imao si vode, a umalo nisi umro od žeđi?!"

Ebu Zerr odgovori: "Da, o Poslaniče Božiji. Kada sam našao vodu, odlučio sam da je ne pijem prije moga prijatelja Poslanika Božijeg."

I zaista, u kojoj to drugoj školi mišljenja možemo naići na ovakvu ljubav, upornost i nesebičnost?! Navedimo još jedan primjer.

Još jedan od ovih nesebičnih ljudi srca ispunjenog ljubavlju bio je Bilal Habeši. Kurejšije su ga u Mekki podvrgavale nesnošljivim mučenjima, tjerajući ga da leži na užarenom pijesku i stavlajući na njega vrelo kamenje. Tražili su od njega da izgovara imena njihovih idola, da izjavi da vjeruje u njih odričući se svoje vjere u riječi Muhammeda, s.a.v.a. Mevlana u šestom svesku Mesnevije pripovijeda ovu bolnu priču o Bilalu i s pravom od ovog motiva pravi književno remek djelo. Mevlana pripovijeda kako je Ebu Bekr savjetovao Bilala da prikrije svoje vjerovanje, ali da Bilal nije bio tip koji je mogao sakriti svoje ubjeđenje. Ljubav je uvijek bila buntovna i krvava.

*Bilal je tijelo trnju dao
vlasnik ga korbačem tući stao
Zboreći: Zašto spominješ Ahmeda?
pod žarkim Suncem trnjem ga probada
Vjeru mi vrijeđaš, robe bezvrijedan
a Bilal ponosno ponavlja: "Jedan!"
Siddik je tuda prolazio
povike: "Jedan!", njegove čuo
Potom ga u osami posavjetova
da vjerovanje mora da prikriva
Znalac zna tajne, prikrivaj čežnju svoju!
Tako je, o Prinče, prihvatam riječ tvoju
Zbog prijašnjeg postupka kajao se mnogo
naposljetku prestade sebi sudit strogo
Pa ponovo tijelo on predade trnju:
"Muhammede, zbog tebe zar je mjesta kajanju?!"
Tijelo i vene ti mi ispunjaš
kajanju mjesta mi ne ostavljaš
Kajanje ću iz svog srca istjerati
jer zbog vječnog života, zašto se kajati?!
Ljubav je pobjednik, ona me obori
od sljepila ljubavi poput sunca gorim
Ja sam poput lista koji vjetar bije
kako mogu znati svršetak gdje mi je
Bilal hoće mlad Mjesec da postane
na putanji tvog sunca da ostane
Bio mladač ili pun, što Mjesecu važno je*

*kada stalno kao sjenka za petama Suncu je
Bujica je zaljubljene ponijela
pred presudom Ljubavi ih povila
Ko kamen su mlinski što se okreće
danju, noću, neprestano jauče*

Historičari islama spominju jedan čuveni događaj iz ranog perioda islama pod nazivom "Gazvetu r-radži", a dan u kome se desio poznat je kao "jewmu r-radži". I ovdje se radi o jednoj interesantnoj i zapanjujućoj priči.

Treće godine po hidžri, grupa ljudi iz plemena Adal i Qaret, koja su iz iste rodovske loze kao i Kurejšije, i koji su živjeli u okolici Mekke, došli su Božijem Poslaniku, te mu se obratili: "Neki iz našeg plemena su prihvatili islam, pa pošalji jednu grupu muslimana među nas da nas poduče vjeri, Kur'anu i osnovama islama." Poslanik je poslao šestoricu svojih ashaba da krenu s njima, a starješinstvo u ovoj grupi povjerio je Mersedu ibn ebi Mersedu ili možda Asimu ibn Sabitu.

U svakom slučaju, Poslanikovi predstavnici su krenuli na put skupa sa delegacijom ovih plemena, dok nisu stigli do područja u kome je živjelo pleme Huzejl, gdje su se zaustavili. Prijatelji Božijeg Poslanika ne očekujući ništa mirno su krenuli na spavanje, kad ih je iznenada sa isukanim sabljama napala grupa iz plemena Huzejl. Bilo je jasno da je ona delegacija koja je posjetila Medinu bila upletena u sve ovo ili da su se možda usput predomislili i odlučili da ovako postupe.

Kada su muslimani shvatili šta se zbiva potrčali su ka svome oružju i bili su spremni da se brane. Međutim, Huzejlije se počеше zaklinjati da nisu imali namjeru da ih ubiju nego da su ih htjeli predati Mekkelijama i uzeti novac za to. Zato su predložili dogovor prema kome će se muslimani predati, a Huzejlije se obavezuju da ih neće ubiti. Trojica muslimana među kojima je bio i Asim ibn Sabit odbili su bilo kakav dogovor sa mušricima, borili su se i bili ubijeni. Druga trojica, odnosno Zejd ibn Dasinne, Hunejb ibn `Adi i Abdullah ibn Tarik, pokazali su se mirnijim i predali su se. Huzejlije su vezale ovu trojicu i odveli ih u Mekku. Abdullah ibn Tarik je kada su bili blizu Mekke uspio da se oslobodi veza, izvukao je sablju, međutim, nije imao nikakvih šansi i Huzejlije su ga dotukli kamenicama.

Zejda i Hunejba su odveli u Mekku, gdje su ih razmijenili za dvojicu Huzejlija zatočenih u Mekki. Safwan ibn Umejje Kurejši kupio je Zejda s namjerom da ga ubije i tako osveti krv svoga oca koji je poginuo na Bedru. Poveo je Zejda izvan Mekke s namjerom da ga tamo smakne. Kurejšije su se okupile da vide šta će se dogoditi. Zejd je doveden na gubilište. Muški je istupio i na njemu se nije mogao primijetiti ni najmanji znak straha.

Ebu Sufjan je bio jedan od onih koji su sve ovo posmatrali. Pomislio je da se može okoristiti ovim zadnjim trenucima Zejdovog života i izvući od njega kajanje ili grižnju savjesti, a možda ga čak i navesti da izjavi kako mrzi Božijeg Poslanika. Stoga je istupio naprijed i rekao Zejdu: "Tako ti Boga, Zejde, zar ne bi volio da je sada Muhammed umjesto tebe ovdje i da otkinemo njegovu glavu, dok ti mirno sjediš sa svojim ukućanima?" Zejd mu odgovori: "Tako mi Boga, ja ne bih volio da Muhammeda ubode trn, a da ja mirno sjedim u svojoj kući." Ebu Sufjan je od iznenađenja ostao otvorenih usta. Okrenuo se Kurejšijama i rekao: "Boga mi, nikada nisam vidio da nekoga toliko vole prijatelji kao Muhammeda njegovi."

Malo nakon toga došao je red i na Hubejba ibn `Adija. I njega su povelili na vješanje izvan Mekke. Kada su došli na gubilište zamolio je da mu dopuste da klanja dva rekata namaza. Dopustili su mu i obavio je namaz izuzetno skrušeno i smireno. Zatim se obratio gomili rekavši: "Tako mi Boga, kada vi ne biste pomislili da to činim iz straha od smrti, još bih produžio svoj namaz." Tada su odlučili da Hubejba razapnu.

Hubejb ibn Adi, uz potpunu prisutnost duha, što je sve prisutne općinilo, pa neki čak počеше gledati preda se, prijatnim glasom poče moliti Boga Uzvišenog ovim riječima: "O Bože moj, mi smo učinili ono što nam je naređeno preko Tvoga Poslanika, pa te molimo da mu javiš šta se sa nama desilo. O Bože, zbroj sve ove, pa ih ubij jednog po jednog i ne dozvoli da ijedan od njih preostane.

Ili da navedemo još jedan primjer. Kao što znamo, bitka na Uhudu se ipak završila tužno po muslimane. Poginulo je sedamdeset muslimana, među kojima i Hamza, amidža Poslanikov. Muslimani su u početku borbe pobjeđivali, međutim, kasnije su se, zbog nediscipline grupe koju je Božiji Poslanik postavio na vrh jednoga brda, našli pod iznenadnim napadom neprijatelja. Jedan dio muslimana je pobijen, mnogi su se dali u bijeg, a samo jedna mala grupa je ostala sa Božijim Poslanikom. Jedino što je ova prorijeđena grupa mogla uraditi bilo je da još jednom sakupe snagu i pokušaju spriječiti dalje napredovanje neprijatelja. Glasina da je Božiji Poslanik ubijen izazvala je dodatno rasulo među muslimanima, koji su ipak uspjeli da povrate duh čim su se uvjerali da je Poslanik živ.

Mnogo ranjenika ležalo je na zemlji i njihova sudbina je bila neizvjesna. Jedan od tih ranjenika bio je i Sa`d ibn Rebi` koji je zadobio dvanaest rana. Tada mu jedan od muslimana koji su bježali reče da je Poslanik ubijen. Sa`d mu odgovori: "Čak i ako je ubijen Muhammed, pa Allah nije ubijen. Zašto se ne vratiš i ne braniš svoju vjeru?"

Nakon svega Božiji Poslanik je sabrao sve svoje ashabe, htjevši da vidi ko je poginuo, a ko preživio. Pošto nije našao Sa`da ibn Rabi`a, zapitao je ko je spreman da se vrati na vojno polje i vidi šta se stvarno desilo sa Sa`dom.

Jedan ensarija se javio i nakon što je našao Sa`da na izdisaju rekao mu je: "O Sa`de, Poslanik Božiji me poslao da vidim da li si još uvijek živ ili si poginuo. Sa`d mu je odgovorio: "Prenesi moj selam Božijem Poslaniku i reci da je Sa`d mrtav čovjek, nije mi preostalo više od nekoliko dašaka života. Reci Božijem Poslaniku da je Sa`d kazao: "Neka ti Allah nas učini boljima nego što je drugim poslanicima učinio njihove narode."

Zatim se obratio onom ensariji i rekao mu: "Prenesi moju poruku braći ensarijama i ostalim prijateljima Poslanika Božijeg. Reci im da im je Sa`d poručio: "Nemate pred Bogom nikakve isprike, ako se išta desi Njegovom Poslaniku sve dok vi budete mogli micati kopcima očiju svojih.

Stranice rane historije islama pune su ovakvih zadivljujućih primjera predanosti i ljubavi. U cijeloj historiji čovječanstva ne može se pronaći ličnost koja je bila toliko voljena od strane svojih prijatelja, žena, djece, kao što je to bio Časni Poslanik, koji je voljen duboko i iskreno.

Ibn ebi Hadid u svom komentaru Nehdžu-l-belage kaže: "Niko ne bi čuo riječi Poslanika Božijeg, a da mu se u srcu ne bi javila ljubav i naklonost prema njemu. Stoga su Kurejšije muslimane u Mekki nazivale "subat" (zaneseni). Govorili su: "Strah nas je da Velid ibn Mugejre ne prihvati Muhammedovu vjeru, jer ako je prihvati on koji je cvijet Kurejšija, prihvatit će je sve Kurejšije." Govorili su i: "Ono što on govori je vradžbina koja opija gore nego vino." Branili su svojoj djeci da slušaju Poslanika da ih ne bi privukao svojim govorom i manirima. Kada bi god Poslanik sjeo kod Ismailovog kamena u blizini Kabe i učio naglas Kur'an ili podsjećao ljude na Boga Uzvišenog Kurejšije bi stavljale prste u uši da ga ne bi čuli i pali pod utjecaj njegovih čarolija, kako su nazivali Kur'an. Navlačili su svoje ogrtače preko glave da ih ne bi privukla Poslanikova izuzetna pojava. Uprkos tome, većina onih koji su prihvatili islam učinili su to čuvši prvi put Poslanika, vidjevši njegovo lice i osjetivši slast njegovih riječi.

Među činjenicama iz historije islama koje zapanjuju svakog posmatrača, a naročito antropologe i sociologe, jeste svakako i kvalitet revolucije koju je islam izazvao među neznabožičkim Arapima. Korištenjem uobičajenih sredstava obrazovanja i odgoja ovakva društvena reforma kakvu je izazvao islam morala bi trajati mnogo duže vremena, dakle, onoliko koliko je potrebno da poročna stara generacija bude zasjenjena, a nova generacija usmjerena pravilno.

I zaista, bilo bi tako ukoliko bismo zanemarili učinak snage privlačnosti za koju smo rekli da poput plamenih jezika prži korjene zla.

Većina drugova Poslanika Božijeg bili su potpuno obuzeti ljubavlju prema njemu, pa su stoga jašući na jahalici ljubavi uspjeli za tako kratko vrijeme prevaliti tako dug put i reformirati svoju zajednicu.

*Ljubavi spram Njega krila nas nose
na brdo Prijatelja ona nas uznose
Kakvo svjetlo da mi svijetli sprijeda, straga
ako svjetlu Prijatelja nema niti traga*

Ljubav prema `Aliju u Kur`anu i Sunnetu

Do sada kazano rasvijetlilo je vrijednost i utjecaj ljubavi i objasnilo nam da ljubav nije sama sebi cilj, već sredstvo za čišćenje, preustroj i unapređenje duše. Pogledajmo sada da li nam sam islam, odnosno Kur`an, odabiraju one koje trebamo voljeti ili ne.

Kada Kur`an govori o predašnjim poslanicima uočavamo da su svi oni govorili: "Ne tražimo od ljudi nikakvu nagradu za svoje poslanstvo, jer naša nagrada je kod Boga."

Međutim, Pečatu poslanika se kaže:

"Reci: Ne tražim od vas za ovo nikakve nagrade osim pažnje prema bližnjim."
(Kur`an 42:23)

Neizbježno, javlja nam se pitanje zbog čega ostali poslanici nisu tražili nikakvu protuuslugu za svoje poslanstvo, dok, Poslanik islama to čini. On ljubav prema svojim bližnjima drži naknadom od ljudi za poslanicu koja je dostavljena. Sam Kur`an pruža odgovor na ovo pitanje:

"Reci: Kakvu god nagradu da zatražim od vas neka ostane vama, mene će nagraditi Allah, On nad svim bdi." (Kur`an 34:47)

Dakle, ono što tražim od vas kao nagradu pritiče vama samima, a ne meni. Ovo što nazivam naknadom služi vašem vlastitom usavršavanju. Nazivam to naknadom, dok je to ustvari još jedno dobro koje sam vam preporučio. Porodica i potomci Božijeg Poslanika su ljudi koji se ne okupljaju oko nevaljalštine, koji su čisti i neokaljani. Ljubav prema njima ne može uroditi ničim drugim, nego ljubavlju i pokornošću spram Boga Uzvišenog i izgradnjom plemenitih osobina u sebi.

Fahr Razi kaže: "Zamahšeri u svom Kešafu prenosi: Kada je ovaj ajet objavljen ljudi su kazali: "O Poslaniče Božiji ko je rodbina prema kojoj nam je ljubav naređena?" On im odgovori: "`Ali, Fatima i njihovi sinovi."

Ova predaja dokazuje da su ovo četvero Poslanikovi bližnji na koje se odnosi navedeni ajet, tako da oni moraju biti poštovani i voljeni od ljudi, što se može dokazati na nekoliko načina:

1. Samim navedenim ajetom

2. Neosporno je da je Muhammed, s.a.v.a., izuzetno volio hazreti Fatimu. Poznato je da je kazao: "Fatima je dio mene, ko nju ljuti mene je naljutio."

Poslanik je, također, izuzetno volio hazreti `Alija i Hasana i Huseina, o čemu nam svjedoče brojne pouzdane predaje. Dakle, ljubav prema njima obaveza je cijeloga ummeta. Časni Kur`an kaže:

"Njega (Poslanika) slijedite - da biste na pravom putu bili." (Kur'an 7:158)

Na drugom mjestu se sreće:

"Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor..." (Kur'an 23:21)

Naravno Poslanikva ljubav prema Fatimi, `Aliju, Hasanu i Huseinu nije bila ličnog karaktera. On ih dakle nije volio isključivo zbog toga što se radilo o njegovoj kćeri, zetu i unucima. Poslanik bi isto tako volio bilo koga drugog ko bi bio na položaju ovo četvero. Dakle, Poslanik ih je volio jer se radilo o uzoritim osobama koje Bog voli. Sem toga, Poslanik je imao i drugih kćeri prema kojima nije ispoljavao ovakvu vrstu ljubavi, niti je ljubavljju prema njima zadužio svoj ummet.

Brojne predaje govore o Poslanikovoju ljubavi i naklonosti prema hazreti `Aliju. Ibn Asir prenosi da je Poslanik Časni kazao:

"O `Ali Bog Uzvišeni te uljepšao stvarima od kojih mu nema dražih među ukrasima Njegovim: uzdržanošću od svijeta ovoga tako da niti se ti njime okorišćuješ, a niti on tobom. Podarena ti je ljubav nevoljnika, oni su ponosni na tvoje vođstvo, a ti time što te oni slijede. Blago onom ko te voli i ko ti je istinski prijatelj, a teško tvome neprijatelju i onome ko laže na tebe."

Sujuti prenosi da je Poslanik rekao: "Ljubav prema `Aliju je iman, a neprijateljstvo prema njemu licemjerstvo."

Ebu Naim prenosi da je Božiji Poslanik kazao ensarijama: "Hoćete li da vas uputim na nešto čega ako se budete držali nećete nakon mene zalutati?"

Odgovoriše: "Da, o Poslaniče Božiji."

On im tada reče: "Ovo je `Ali, pa ga volite ljubavljju kojom mene volite i poštuju ga kao što mene poštuju, jer mi je Bog Uzvišeni preko Džibrila naredio da vam ovo kažem."

I u sunnitskim izvorima prenose se brojne predaje od Časnog Poslanika koje govore o `Alijevoj vrijednosti, poput npr. one predaje u kojoj se kaže da je gledanje u `Alijevo lice i razgovor o njegovim vrlinama računa se poput ibadeta.

Muhib Taberi prenosi od Aiše: "Vidjela sam svoga oca da dugo gleda u `Alija. Pa ga upitah: Oče vidim da mnogo gledaš u `Alija, zašto? Odgovori mi: Kćeri moja čuo sam Poslanika Božijeg da je rekao: Gledanje u `Alijevo lice je ibadet."

Ibn Hadžer prenosi od Aiše da je Poslanik rekao: `Ali je najbolji od moje braće, a Hamza najbolji od mojih amidža. Sjećanje na `Alija i razgovor o njemu je ibadet.

`Ali je bio čovjek koga su najviše voljeli Allah i njegov Poslanik, pa je onda logično da je on najbolji objekat ljubavi.

Enes ibn Malik kaže: Svakog dana bi jedno od djece ensarija pomagalo u kuci Božijeg Poslanika. Jednog dana došao je red na mene. Umi Ejmen donijela je Božijem Poslaniku piletinu i rekla: O Poslaniče Božiji uhvatila sam ovu svoju kokoš i ispekla je za tebe.

On tada reče: O Bože, pošalji od Tvojih robova onoga koga najviše voliš da podijelim sa njim ovo jelo.

Baš tada, neko pokuca na vrata. Poslanik mi reče: Enese, idi otvori vrata.

Pomislih: Daj Bože da bude neko od ensarija. Međutim, vidjeh da ispred vrata stoji `Ali. Ja mu rekoh: Božiji Poslanik je zauzet nekim poslom, i vratih se u kuću. Uskoro se ponovo začu kucanje i Poslanik mi reče da odem otvoriti vrata. Ponovo sam molio Boga da to bude neko od ensarija. Ipak, to je ponovo bio `Ali. Ja mu opet rekoh da je Poslanik nečim zauzet i vratih se u kuću. Međutim, kucanje se začu ponovo.

Poslanik tad reče: Enese, idi otvori vrata i uvedi ga u kuću. Ti nisi prvi koji voli svoj narod. Međutim, on nije ensarija.

Tada otiđoh i uvedoh `Alija u kuću i on je jeo skupa sa Božijim Poslanikom.

Tajna `Alijeve privlačnosti

Šta je razlog ovog prijateljstva i naklonosti prema `Aliju koji se javljaju u ljudskim srcima? Tajnu ljubavi, naravno, još niko nije otkrio. Ne može se napisati formula ljubavi ni kazati: "U ovom slučaju će djelovati ovako, a u drugom ovako." Ipak, tajna ljubavi sigurno postoji. Postoji nešto pri voljenom što je sa gledišta ljepote ocharavajuće za zaljubljenog, pa ga stoga privlači. Privlačnost i naklonost se na svojim višim stepenima nazivaju ljubavlju.

`Ali je onaj koga srca vole i u koga su ljudi zaljubljeni. Zašto? Zbog čega? U čemu se ogleda ta `Alijeva izvanrednost kojom okuplja zaljubljenike, privlači srca i koja je još pri tom neprolazna i vječno svježa? Zašto ljudska srca u `Aliju otkrivaju sebe i zašto ne osjećaju da je on mrtav, nego ga nalaze živim.

Naravno, temelj ljubavi prema njemu nije njegovo tijelo, jer on tijelom više nije među nama niti smo ga mi ikada prije vidjeli. Ljubav prema `Aliju, također, nije ljubav prema hrabrom ratniku kakva postoji u svakom narodu. Pogrešno je čak i reći da je ljubav prema `Aliju ljubav prema moralnim i ljudskim kvalitetima, odnosno, da je ljubav prema `Aliju ljubav prema ljudskosti. Tačno je da je `Ali bio manifestacija savršenog čovjeka i tačno je da se ljudima sviđa uzvišeni primjer ljudskosti. Međutim, da je `Ali i posjedovao sve one ljudske kvalitete koje je posjedovao, da je bio, dakle, obdaren i mudrošću i znanjem, nesebičnošću i samopožrtvovanjem, poniznošću i čednošću, lijepim manirima, milostivošću i nježnošću, obzirnošću prema slabima, pravednošću, ljubavlju prema slobodi, hrabrošću, ali i velikodušnošću prema neprijatelju, da je, dakle, `Ali bio samo ono kako o njemu Mevlana kaže: "Ti si lav Božiji, a po čovječnosti ti nema ravna", ali da nije posjedovao Božiju boju u sebi, sigurno je da do danas ne bi preostalo toliko simpatije i ljubavi prema njemu.

`Ali je voljen stoga što je posjedovao vezu s Bogom Uzvišenim. Naša srca su i nesvjesno u svojoj dubini prožeta Istinom. `Alija i volimo zato što je on veliki znak Istine i manifestacija njenih svojstava. Uistinu, temelj ljubavi prema `Aliju jeste veza naših duša sa Istinom, veza koja je zauvijek usađena u našu izvornu prirodu. Baš zato što je ta čovjekova priroda vječna, vječna je ljubav prema `Aliju.

Mnogo je svijetlih osobina `Alijeve ličnosti, ali ono što čini da njegova ličnost bude zauvijek voljena jeste njegova vjera i iskrenost u njoj. To je ono što bismo mogli nazvati `Alijevom bogomdanom privlačnošću.

Sude Hamdani, samopožrtvovana i odana `Alijeva sljedbenica, hvalila je `Alija i pred Muavijom, govoreći ovako o njegovim vrlinama: "Neka je blagoslovljena duša onoga čije je tijelo prekrila zemlja i sa kojim je i pravda sahranjena. Imao je ugovor sa istinom koju nizašto nije mijenjao, pa je tako on bio u sprezi s vjerom i istinom."

Sa`sa`'t ibn Savhan `Abdi je bio još jedan od zaljubljenika u `Alija. Jedan je od onih koji su bili prisutni na `Alijevoj sahrani obavljenoj usred noći. Nakon što su ga sahranili, Sa`sa`'t ibn Savhan je stavio jednu ruku na srce, a drugom rukom je posipao zemlju po `Alijevom tijelu i govorio:

"Neka ti smrt bude ugodna, kao što je tvoje rođenje bilo čisto, strpljenje čvrsto i tvoja borba uzvišena. Postigao si ono što si namjeravao i trgovina tvoja je bila uspješna. Vratio si se svome Stvoritelju, a On te prihvatio i okružio melecima Svojim. Bio si blizu Poslanika odabranika, a Bog Uzvišeni te učinio Njemu bliskim. Bio si brat Mustafin i pio si iz njegovog prepunog pehara.

Molim Boga da budem od tvojih sljedbenika i postupam onako kako si ti postupao. Da volim tvoje prijatelje i budem neprijatelj tvojim neprijateljima, pa da tako budem ubrojan u prijatelje tvoje.

Shvatio si ono što drugi nisu shvatali i dosegao ono do čega drugi nisu dosegli. Borio si se uz brata tvoga Poslanika Časnoga i ustao si se zbog vjere Božije kada je to bilo potrebno da bi uspravio Sunnet i ispravio iskrivljeno, te tako sačuvao islam. Neka su najveći blagoslovi ne tebe.

Tobom su učvršćena leđa vjernika, putevi osvijetljeni, a Sunnet uspravljen. Vrline i čestitost tvoju nije niko u sebi objedinio. Odgovorio si na poziv Poslanika Božijeg i skočio prije drugih da mu se odazoveš. Žurio si da mu pomogneš i štitio si ga svojim životom. Napadao si svojim mačem Zulfikarom na mjesta straha i divljaštva i skršio si kičmu nasilnika. Rasuo si temelj mnogoboštva i podlosti, a u krv i prašinu svalio pobornike zablude. Pa budi sobom zadovoljan, o Zapovjedniče vjernika.

Bio si najbliži od ljudi Poslaniku Božijem. Prvi među njima si prihvatio islam. Bio si uvjerenja čvrstog i srca postojanog, samopožrtvovaniji od svih i tvoj udio u dobru je najveći. Da nam Bog ne uskrati nagradu za naše muke i da nas ne prezre nakon što si ti otišao.

Kunem se Bogom da je život tvoj bio ključ dobra svakog i brava na zlu svakom. Smrt tvoja otključala je zlo, a zaključala dobro. Da su te ljudi prihvatili s nebesa i Zemlje bi im stizale blagodati, ali su oni svijetu ovome dali prednost nad budućim."

I zaista, ljudi su izabrali ovaj svijet i suprotstavili se `Alijevoj pravednosti. Naposljetku, ruka oholosti i zaostalosti izvukla se iz skuta takvog naroda i ubila `Alija.

`Ali, mir neka je s njim, bez premca je što se tiče posjedovanja prijatelja i onih koji su ga voljeli. To su bili oni koji su gubili glavu zbog ljubavi prema njemu. Blistave i zadivljujuće priče o njima su najponosnije stranice historije islama. Zločinačke ruke prezrenih kao što su Zejd ibn Ebih i njegov sin Abdullah, Hadždžadž ibn Jusuf i Mutevekkil i iznad svih njih Muavija ibn ebi Sufjan uprljane su krvlju ovih odličnika ljudskosti sve do lakata.

Kako je `Ali stekao neprijatelje

Svoju raspravu o ovoj temi ograničit ćemo na period `Alijevog hilafeta, koji je trajao nešto više od četiri godine. Svo to vrijeme `Ali je bio dvojaka ličnost, u smislu da je jedne privlačio, a druge odbijao od sebe. Od samog početka islamske ere mi vidimo grupu ljudi okupljenih oko `Alija i grupu kojima se on baš nije sviđao.

Međutim, period `Alijevog hilafeta i vrijeme po njegovoj smrti, dakle, period `Alijevog izlaska na pozornicu historije, doba je kada se najjasnije ispoljava ova kontraverza oko `Alijeve ličnosti. Privlačno ili odbojno djelovanje `Alijeve ličnosti na druge nije se tako jasno uočavalo prije njegovog preuzimanja hilafeta iz prostog razloga što je njegov dodir, odnosno odnos sa zajednicom, bio slabiji.

`Ali je stvarao sebi neprijatelje i mnogi su bili nezadovoljni njime. Međutim, to je samo još jedna od odlika njegove ličnosti. Svaki principijelan i žustar čovjek, naročito revolucionar koji nastoji da ostvari svoje svete ciljeve, dakle, onaj na koga se odnose Allahove riječi:

"...oni će se na Allahovom putu boriti i neće se ničijeg prijekora bojati." (Kur'an, 5: 54)

Svakako stvara neprijatelje i mnogi su nezadovoljni njime. Dakle, `Alijevi neprijatelji, i u njegovo doba, ali i danas, ako nisu mnogobrojniji od njegovih prijatelja, sigurno nisu malobrojniji. Da `Alijeva ličnost danas nije predstavljena pogrešno i da se ona prezentuje onakvom kakva je doista bila, mnogi od onih koji tvrde za sebe da su naklonjeni `Aliju svrstali bi se u red njegovih neprijatelja.

Božiji Poslanik poslao je armiju na čelu sa `Alijem prema Jemenu. Po svom povratku `Ali je krenuo u Mekku da posjeti Poslanika. Kada su stigli u blizinu Mekke postavio je jednog od saboraca na svoje mjesto, a sam je požurio da podnese Poslaniku izvještaj o pohodu. Čovjek koga je postavio da ga zamjenjuje podijelio je vojnicima odjeću koju je `Ali stekao kao ratni plijen, želeći da u novoj odjeći uđe u Mekku. Kada je `Ali to vidio, najoštrije je osudio taj postupak, jer nijedna odluka o toj odjeći nije trebala biti donesena, a da je ne odobri Božiji Poslanik. Zato je `Ali ovakav postupak ocijenio kao uzurpaciju Bejtu-l-mala, odnosno korištenje zajedničkom imovinom muslimana bez dopuštenja Vođe. `Ali je naredio da vojnici skinu odjeću i odlože je na posebno mjesto da bi Božiji Poslanik odlučio šta da se učini s njom. Njegovi vojnici su bili oneraspoloženi zbog takve odluke, pa su se prvom prilikom požalili Božijem Poslaniku na `Alijevu strogoću po ovom pitanju. Božiji Poslanik je na to odgovorio:

"O ljudi, ne prigovarajte `Aliju. Kunem se Bogom da je on još oštriji na Božijem putu nego što mu vi možete prigovoriti."

`Ali se na Božijem putu zaista nije osvrtao ni na koga i ukoliko bi pokazao obzirnost prema nekome onda bi to sigurno bilo radi Boga Uzvišenog. Svakako, takav pristup stvara neprijatelje i vrijeđa pohlepne i častoljubive duše. Nijedan od ashaba Božijeg Poslanika nije imao vjerne prijatelje poput `Alija, ali ni okrutnije i opasnije neprijatelje nego što ih je on imao. Bio je čovjek kome su neprijatelji napali čak i mrtvo tijelo. On sam znao je za tu mržnju, pa je stoga oporučio da se tajno sahrani i da mjesto njegovog kabura bude nepoznato svima osim njegovim potomcima. Tek jedno stoljeće nakon toga, dakle nakon što su zbačene emevije kada više nije bilo traga haridžijama, kada je smanjen broj neprijateljskih frakcija, imam Sadiq objelodanio je gdje se nalazi kabur hazreti `Alija.

Nakisini, Qasitini i Mariqini

`Ali je za vrijeme svoga hilafeta odbio od sebe tri grupe ljudi i štaviše vodio je i ratove protiv njih. Prvu grupu čine oni protiv kojih se borio u bici na Džemalu, a koje je on sam nazvao Nakisin (oni koji krše datu prisegu).

Druga grupa su ljudi protiv kojih se `Ali borio u bici na Sifinu i koje je nazvao Qasitinima (oni koji su zastranili).

Treća grupa su haridžije protiv kojih se `Ali borio u bici na Nehranu i koje je nazvao Mariqin (oni koji ne poznaju zbilju vjere)

Tim imenima ove ljude nazvao je Božiji Poslanik rekavši još prije `Aliju:

"Nakon mene borit ćeš se protiv Nakisina, Qasitina i Mariqina."

Sam `Ali o tome kaže sljedeće:

"Kada uzeh uzde vođstva državnog, jedna se stranka odcijepi, druga posta neposlušna, dok ostatak započe djelovati nezakonito..."

Nakisini su po svom mentalitetu bili materijalisti, pohlepni ljudi i zagovornici predrasuda. `Alijevi govori o pravdi i jednakosti tiču se uglavnom ove grupe.

Qasitini su međutim bili više politički orjentiranog karaktera. Nastojali su da preuzmu vlast i sruše temelje `Alijeve vladavine. Neki su čak savjetovali `Alija da napravi kompromis sa njima i da im prepusti određeni dio vlasti. On, međutim, to nije prihvatio. Bio je spreman da se bori protiv nepravde, a ne da je ovjeri svojim potpisom. Muavija i tipovi poput njega bili su oštro suprotstavljeni `Alijevoj vlasti. Oni su ustvari htjeli prigrabiti hilafet za sebe, tako da je `Alijev rat protiv njih bio rat protiv licemjerstva i dvoličnjaštva.

Marikini su bili treća grupa koji su se karakterizirali jakim fanatizmom, sirovim pristupom vjeri i opasnim neznanjem. `Ali je za sve tri ove grupe bio osoba koju nisu podnosili, niti je on sam mogao prihvatiti bilo kakav kompromis sa njima.

Jedna od najjasnijih manifestacija potpunosti `Alijeve ličnosti ogleda se baš u ovom njegovom suprotstavljanju različitim grupama i frakcijama sa kojima se suočavao i borio se protiv njih. Nekada vidimo `Alija kako se bori protiv ljudi predanih novcu i ovome svijetu, drugi put ga srećemo u borbi protiv profesionalnih i licemjernih političara, a treći put ga posmatramo u borbi protiv ljudi koji neispravno shvataju vjeru i time čine svetogrđe.

Našu raspravu ćemo sada usmjeriti na posljednju grupu `Alijevih neprijatelja, dakle haridžije.

Mada oni zvanično više ne postoje, samo podsjećanje ne njih i historiju njihovog pokreta može biti jako poučno. Njihov način razmišljanja uhvatio je korjena među nekim muslimanima kroz svih ovih proteklih četrnaest stoljeća, pa tako iako su haridžije zvanično nestale sa scene, još uvijek se mogu smatrati opasnom preprekom napretku i razvoju muslimana.

Pojava haridžija

Termin haridžije bismo mogli prevesti i kao ustanici ili pobunjenici. Njihova pojava veže se za period `Alijeve vladavine, odnosno konkretno posljedica je arbitraže u bici na Sifinu.

Zadnjeg dana borbe bitka na Sifinu okrenula se u `Alijevu korist pa je Muavija u dogovoru sa `Amrom ibn `Asom dogovorio lukavu strategiju. Shvatio je da svi njegovi naponi nisu urodili plodom i da ga od poraza dijeli tek jedan korak, te da je izazivanje smutnje jedini način da se spasi. Naredio je svojim vojnicima da na koplja izvjesu Kur´ane i kazu svojim protivnicima:

"I mi smo ljudi vaše kible i Kur´ana, pa neka nam zato Kur´an sudi."

Ova inicijativa međutim nije bila ništa novo. `Ali je to predlagao još prije početka sukoba, ali se oni tada nisu slagali s njim, kao što se nisu slagali ni sada, ali im je to ovaj put trebalo poslužiti kao spas od sigurnog poraza.

`Ali je na to povikao: "Napadnite ih, jer oni koriste stranice Kur´ana kao sredstvo spletke. Oni se žele zaštititi riječima Kur´ana, a potom nastaviti sa svojim postupcima koji su suprotstavljeni Kur´anu. Papir i korice Kur´ana u usporedbi s njegovom zbiljom nemaju nikakvu vrijednost. Ja sam zbilja istinska manifestacija Kur´ana. Oni se stranicama i tekstom Kur´ana koriste kao izgovorom da bi uništili njegovu zbilju i smisao."

Brojna grupa nezalica i neukih osoba se na to uskomeša i rekoše: "Šta to `Ali priča? Traži od nas da ratujemo protiv Kur´ana. Mi se borimo za oživljavanje Kur´ana, a zašto ratovati sada kada su se i oni pokorili Kur´anu."

`Ali im na to odgovara: "Ja također tražim od vas da ratujete zbog Kur´ana. Ovi, međutim, nemaju ništa s njim i Kur´anske riječi koriste kao sredstvo kojim će spasiti svoje živote."

U fikskim propisima, na mjestu gdje se govori o propisima džihada, tretira se i slučaj pokrivanja nevjernika muslimanima. Radi se ustvari o tome da neprijatelji islama u ratu protiv muslimana koriste prethodno zarobljene muslimane kao živi štit, tako da je muslimanska vojska pri sukobu sa nevjernicima prisiljena eliminisati i svoju braću muslimane. Prema fikskim propisima, ubijanje muslimana u ovakvom slučaju, dakle, radi zaštite vitalnih interesa islama i spasa života muslimanske većine, dozvoljeno je. I ovi muslimani u živom štitu su u ovom slučaju vojnici islama i smatraju se šehidima

na Božijem putu. Ipak, krvarina za njih mora biti isplaćena njihovim živim rođacima, i to novcem iz kase islamske države.

Ovo naravno nije isključivo osobitost islamskog zakona. Gotovo isti zakon postoji i u međunarodnim pravilima i regulativama rata, gdje se jasno kaže da ukoliko jedna strana koristi u ratnim dejstvima zarobljenike druge strane, ova napadnuta strana može radi suzbijanja napada ubijati vlastite ljude. U slučaju kada živi primjer muslimana kaže:

"Napadnite, jer od toga zavisi pobjeda islama i ne obraćajte pažnju na stranice Kur'ana koje su istakli na koplja", treba tako učiniti.

Stranice i korice Kur'ana poštovane su radi onog sadržaja koji je u njima. Kada se vodi rat za sadržinu Kur'ana, mora se obratiti pažnja na one koji se njegovim listovima služe kao sredstvom kojim će zatrijeti njegovu sadržinu.

Međutim, neuki i neobaviješteni ljudi kao da su navukli crn zastor na svoje oči i kao da su sami sebi zastrli istinu. Oni rekoše: "Pored toga što nećemo ratovati protiv Kur'ana, mi ćemo se boriti protiv onih koji ratuju protiv njega."

Do konačne `Alijeve pobjede nad Muavijom bilo je još potrebno manje od sat vremena. Malik Aštar, hrabri i odani `Alijev oficir, već je bio krenuo ka samom Muavijinom štabu, čime bi očistio i posljednju prepreku na putu islama. `Ali mu tada posla poruku u kojoj je stajalo: "Zaustavi borbu i vrati se do mene."

On odgovara `Aliju kako mu je potrebno samo još malo vremena da završi borbu i uništi neprijatelja. Međutim, haridžije su izvukli svoje mačeve i tražili od `Alija da naredi Maliku Aštaru da se vrati. Malik se najzad povukao, a neprijatelji su likovali jer se njihova strategija pokazala uspješnom.

Borbe su tako prekinute, da bi se konačna presuda mogla prepustiti Kur'anu.

Oformljeno je arbitražno vijeće, tako da su njegovi članovi odabrani iz redova obiju zaraćenih strana trebali na osnovu Kur'ana i Sunneta iznaći rješenje sukoba i privesti nasilje kraju, ili možda nastaviti sukob i produbiti suprotstavljenost.

`Ali je zatražio da Muavijin tabor prvi odredi svoga arbitra, da bi on potom odredio svog. Muavijina strana je bez ikakve dvojbe i oklijevanja odabrala `Amra ibn `Asa za svoga predstavnika. `Ali je sa svoje strane predložio Abdullaha ibn `Abbasa, čovjeka vičnog politički, ili odanog i pronicljivog vjernika Malika Aštara. Međutim, maloumnici u njegovim redovima koji su se obazirali na plemensku srodnost odabrali su naposljetku Ebu Musaa koji nije bio u dobrim odnosima s `Alijem, a koji je uz to bio nesposoban čovjek.

Koliko god da su `Ali i njegovi prijatelji nastojali da objasne ovim ljudima da Ebu Musa nije čovjek dostojan te zadaće, oni nisu htjeli prihvatiti nikoga drugog. Stoga im `Ali prepusti da čine što god ih je volja u vezi s izborom predstavnika. Naposljetku, Ebu Musa je poslan na presuđivanje kao predstavnik `Alija i njegovih pomagača.

Nakon višemjesečnog savjetovanja, `Amr `As predloži Ebu Musau: "Zarad mira među muslimanima bolje je da halifa ne bude ni `Ali ni Muavija. Izaberimo zato nekog trećeg, a nema nikog prikladnijeg za to od tvoga zeta Abdulaha ibn Omera."

Ebu Musa se složi i upita šta je u tom slučaju njegova dužnost. `Amr mu onda reče: "Ti trebaš ukloniti `Alija, a ja ću isto učiniti s Muavijom. Potom će muslimani odabrati dostojnu osobu, a to je zasigurno Abdullah ibn Omer. Tako će korijeni smutnje biti uništeni."

Pošto su postigli ovakav dogovor, odlučio se sazovu muslimane i saopšte im svoje zaključke.

Nakon što se ljudi okupiše, Ebu Musa se okrenu `Amru `Asu i zatraži od njega da se popne na govornicu i iznese svoj stav. `Amr `As, međutim, na to odgovori: "Ja?! Ti si

čovjek bijele brade i jedan od ashaba Božijeg Poslanika. Gluho bilo da ja sebi dopustim da govorim prije tebe."

Na to Ebu Musa ustade i izađe za govornicu. Svima prisutnim srca počеше brže kucati, oči im se zacakliše i stade im dah u grudima. Uzbuđeno su iščekivali šta će se desiti.

Ebu Musa započe: "Nakon što se posavjetovasmo o tome šta učiniti za boljitak ummeta, zaključili smo da nam ne trebaju ni `Ali ni Muavija. Ostalo je na samim muslimanima da izaberu onoga koga hoće."

Na to skide prsten sa svoje desne ruke i reče: "Kao što skidoh ovaj prsten sa svoje ruke, tako skidoh `Alija s mjesta halife."

Potom za govornicu izađe `Amr `As i reče: "Čuli ste ono što je rekao Ebu Musa i čuli ste kako je oduzeo `Aliju hilafet. Ja `Alija također skidam s mjesta halife kao što je to učinio i Ebu Musa."

Na to skide prsten sa desne ruke, pa ga prebaci na lijevu rekavši: "Postavljam Muaviju na mjesto halife, kao što sam postavio ovaj prsten." Pošto to reče, siđe s govornice.

Među prisutnima nastala komešanje. Ljudi počеше napadati Ebu Musaa, a neki ga čak počеше i udarati bičevima. On pobježe u Mekku, a `Amr `As ode za Damask.

Haridžije, koje su ustvari bili uzročnici ovakve situacije, svojim očima se uvjeriše u apsurdnost ovakve arbitraže i shvatiše svoju grešku. Međutim, nisu shvatali svoju osnovnu zabludu. Oni nisu rekli da su pogriješili zato što su naivno prihvatili Muavijin i `Amrov plan te bez razloga zaustavili rat, niti su prihvatili da su pogriješili pri odabiru svoga predstavnika, određivši Ebu Musaa za takmaca `Amr ibn `Asu.

Umjesto toga oni su rekli: "Pogriješili smo što smo odredili dva čovjeka da presuđuju u pitanjima Božije vjere. Time smo učinili širk i nevjerstvo, jer je sudac isključivo Bog, a to nije ljudski posao."

Potom odoše `Aliju i rekoše mu: "Mi nismo ispravno razumijevali i odredili smo čovjeka za suca. Time smo nevjernici postali i mi i ti. Mi smo se pokajali, pa se pokaj i ti. U suprotnom, nesreća bi se mogla ponoviti."

`Ali im na to reče: "Pokajanje je u svakom slučaju dobro. Kajemo se uvijek za svaki svoj grijeh."

Oni, međutim, time nisu bili zadovoljni, pa uzvратиše: "Time nas nisi zadovoljio. Trebaš priznati da je arbitraža bila grijeh, pa se pokaj zbog tog grijeha."

`Ali im odgovori kako on nije bio taj koji je tražio arbitražu, nego da su oni bili ti koji su se složili s Muavijinim prijedlogom čiji su rezultat na kraju vidjeli. Sem toga, kako se može smatrati grijehom nešto što je islam ozakonio, ili kako priznati grijeh koji se nije počinio.

Od tada, haridžije počinju djelovati kao vjerska frakcija. Ispočetka se ovdje radilo tek o jednoj buntovničkoj grupi, pa su otuda i nazvani haridžijama. Međutim, oni su postepeno ustrojili principe svoga učenja. Tako ova u početku politička grupacija postepeno izrasta u jednu vjersku sljedbu. Haridžije su kasnije razvile jaku propagandnu djelatnost radi širenja svoga učenja. Malo po malo, došli su i do zaključka kako su otkrili korijen izopačenosti islamskog svijeta. Tvrdili su da su, i Osman, i `Ali, i Muavija bili u krivu i počinili grijeh. Svojom dužnošću smatrali su iskorjenjivanje opačina koje su se zbog ovih greški javile među muslimanima. Kao osnovni princip svog učenja uzeli su islamsku dužnost pozivanja na dobro i odvrćanje od zla.

Međutim, za razliku od onoga kako su ga haridžije poimale, princip "pozivanja na dobro i odvrćanje od zla" uvjetovan je dvjema stvarima.

Prva od njih je postojanje temeljitog i poimateljskog uvida u vjeru, kao što je to jasno iz brojnih Poslanikovih predaja. Ukoliko ovaj uvjet ne bude ispunjen, šteta će sigurno biti veća od koristi. Temeljiti uvid u pravilan način djelovanja ovisi o dva uvjeta koji

se u islamskoj juristici nazivaju "ihtimal-i-tasir" i "ademu terettubi mufsidih", dakle, postojanja vjerovatnoće da će se ostvariti neki utjecaj i nepostojanja mogućnosti da se stvori smutnja. Jasno je da je ova dužnost blisko povezana s logikom.

Znači, dužnost je naređivati dobro i odvrćati od zla ondje gdje postoji mogućnost da se ostvari efekat. Kako se ovaj princip može smatrati obaveznim u slučajevima kada je izvjesno da se neće polučiti nikakav rezultat?!

Smisao ovog principa jeste popravljavanje nekog trenutnog stanja i situacije. Dakle, on mora biti upotrebljen ondje gdje je sigurno da njegova primjena neće još više pogoršati situaciju. Otuda je jasno da je za njegovu primjenu nužno temeljito shvatanje pravilnog postupanja. Čovjek koji ga ne posjeduje neće moći procijeniti da li će kao rezultat njegovog djelovanja možda nastati još veće zlo.

Što se tiče ostalih vjerskih dužnosti, niti za jednu od njih nije rečeno da je uvjet za njeno obavljanje obavezno proizvođenje dobrog rezultata. Premda svaka vjerska dužnost nosi u sebi korist, nije nužno da ljudi spoznaju korist od nje da bi je počeli obavljati.

Za namaz se, naprimjer, nigdje ne kaže da ga treba obavljati samo ako se osjeti njegov pozitivan utjecaj, a da u suprotnom nije obavezan. Isto tako, ni za post nije rečeno da ga treba obavljati samo ako je korist od njega očita (premda je za post rečeno da ga se prekine ako postoji mogućnost štete).

Slično tome, ni za hadž, zekjat ili džihad ne postoje ovakva uslovljavanja. Ona dakle, postoji samo u slučaju principa pozivanja na dobro i odvrćanja od zla. Samo u ovom slučaju nužno je da se onaj ko želi da djeluje zamisli nad vjerovatnoćom krajnjeg rezultata i procijeni da li će njegovo djelovanje biti u interesu islama i muslimana ili ne.

Ovaj uvjet, dakle, neophodnost poznavanja krajnjeg rezultata, u smislu kako smo to već pojasnili, prihvataju svi islamski pravci, osim haridžija. Zbog svoje nefleksibilnosti, okoštalosti i fanatizma, oni drže da je naređivanje dobra i odvrćanje od zla bezuvjetna vjerska dužnost. Prema njihovom mišljenju, nije potrebno uopšte razmišljati o eventualnim posljedicama djelovanja ove vrste. Zbog ovakvog svog stava oni se i jesu ustali protiv `Alija, znajući da će biti ubijeni.

Haridžije nisu posjedovale ispravno poimanje vjere niti je njihovo djelovanje bilo razborito. Bili su to neuki ljudi koji su bili uskraćeni za istinsko znanje. Štaviše, oni su poricali nužnost poznavanja smisla djelovanja, jer su navedeni islamski princip držali strogom dužnošću koja se mora slijepo izvršavati.

Osnove haridžijskog uvjerenja

Kao temelje haridžizma moglo bi se navesti nekoliko stvari:

1. Držanje `Alija, Osmana, Muavije, učesnika bitke na Džemalu, i svih onih koji su prihvatili arbitražu, izuzev onih koji su se nakon toga pokajali, nevjernicima.
2. Držanje nevjernicima svih onih koji nisu krivovjernicima smatrali `Alija, Osmana i ostale koje smo naprijed spomenuli.
3. Vjera nije samo ubjeđenje srca nego je dio vjere i postupanje po naredbama i odustajanje od zabranjenog. Vjera je složena od uvjerenja i djelovanja.
4. Bezuslovna obaveza ustanka protiv vladara, nasilnika i tlačitelja. Haridžije su smatrale da pozivanje na dobro, a odvrćanje od zla nije ničim uvjetovano i da je to Božija zapovijed koja se bez izuzetka uvijek i svugdje mora vršiti.

Sukladno ovakvim stavovima oni su svoj odnos prema ljudima temeljili na stavu da su svi ljudi na Zemlji nevjernici čija je krv dozvoljena i da su svi osuđeni na Vatru, izuzev ako se ne priklone njihovim stavovima.

Stav haridžija o hilafetu

Jedina ideja haridžija koju današnji reformisti religije ocjenjuju pozitivno jeste njihov stav o hilafetu. Njihova ideja hilafeta bila je jedna demokratska vizija. Smatrali su da se halifa mora birati na slobodnim izborima, a da je najprikladnija osoba za taj položaj čovjek ispravnog vjerovanja i visokog stepena pobožnosti, pa bio on od Kurejšija ili ne, bio iz čuvenog ili iz manje vrijednog plemena, bio Arapin ili nearapin.

Ukoliko nakon što bude izabran i položi mu se prisega, halifa skrene u pravcu koji je suprotan interesima muslimanske zajednice, on treba da bude svrgnut sa tog položaja, a u slučaju da ne prihvati takvu odluku, dužnost se boriti protiv njega sve dok ne bude ubijen.

Haridžijski stav o hilafetu suprotstavljen je ši'itskom koji smatra da je hilafet Božija odredba, odnosno da je halifa Bogom određena osoba.

Haridžijski stav različit je i od sunitskog, sukladno kome halifa može biti isključivo od Kurejšija i suniti se čvrsto drže ovog principa.

Očigledno je da haridžijska teorija o hilafetu nije nastala skupa sa ovim pokretom. Poznata nam je njihova čuvena parola iz vremena borbi protiv `Alija "Presuda pripada samo Bogu".

Iz Nehdžu-l-belage se također da zaključiti da je prvobitni haridžijski stav bio da društvo nema nikakve potrebe za vođom niti vlašću, nego da se ljudi po vlastitom nahođenju trebaju držati Božije Knjige.

Haridžije su inače Ebu Bekra i Omera držali ispravnim halifama, smatrajući da su njih dvojica izabrani na pravedan način i da su se legalno domogli hilafeta. Izbor Osmana i `Alija za halife smatrali su također ispravnim, s tim što su prigovarali da je Osman krajem šeste godine svoga hilafeta napustio svoj dotadašnji pravac i zanemario interese muslimana. Iz tog razloga trebalo ga je ukloniti s mjesta halife, a s obzirom da je on nastavio na pogrešan način obavljati tu funkciju, ubijen je kao nevjernik, a ubiti ga je bila vjerska dužnost.

Što se pak `Alija tiče budući da je prihvatio arbitražu i nije se nakon toga pokajao i on je nevjernik čije je ubistvo vjerska dužnost. Tako su oni opovrgavali Osmanov hilafet od sedme godine njegovog obavljanja ove dužnosti, kao i `Alijev od doba arbitraže sa Muavijom. Što se tiče narednih halifa, haridžije su ih prezirale i bili su u stalnom sukobu s njima.

Nestanak haridžija

Ova grupa nastala je krajem četvrte decenije prvog hidžretskog stoljeća, kao posljedica opasnih zabluda, i nije postojala duže od stoljeća i pol. Zbog svoje nerazboritosti i drskosti bili su proganjani od strane halifa, tako da je ta grupacija s vremenom iščezavala, da bi početkom vladavine Abbasida bila potpuno uništena. Njihova opora logika lišena svake duhovnosti, kao i njihovo sirovo ponašanje, neusaglašenost njihovih stavova sa stvarnim životom, i naposljetku njihova žestina (koja je ukidala i odbacivala princip teqijje čak i u njegovom najblažem značenju), doveli su ih do uništenja i nestanka.

Haridžijska škola i nije bila škola koja bi mogla opstati, ali je iza sebe ipak ostavljala izvjesni utjecaj. Učenja i stavovi haridžija utjecali su na različite druge sljedbe u islamu, tako da "Nahravanije" i danas postoje u znatnom broju i kao i u `Alijevo doba najopasniji su neprijatelji islama, neprijatelji koji ga napadaju iznutra. Kao što je

uvijek bilo i bit će Muavija i `Amra ibn `Asaa, oni će se uvijek i koristiti u pogodnim trenucima postojanjem haridžija, pa čak iako ih drže svojim neprijateljima.

Slogan ili duh?

Govoriti danas o haridžijama kao vjerskoj sljedbi ne bi bilo uputno, pošto takva sljedba danas zvanično nije prisutna. Ipak, rasprava o haridžijama i načinu njihovog razmišljanja i djelovanja izuzetno je poučna i za društvo našeg doba, pošto koliko god da je haridžijska sljedba institucionalno nestala, ona svojim duhom još uvijek nije mrtva. Duh haridžizma reinkarnirao se u tijelima mnogih od nas.

Bilo bi uputno napraviti jedan kraći uvod u vezi s ovim. Moguće je da neke sekte gledano sa aspekta njihovih slogana mogu izumrijeti, ali da njihov duh nastavi živjeti. I obratno, neki pravac može živjeti što se tiče slogana, ali biti mrtav duhom. Isto tako, moguće je da osobe budu smatrani sljedbenicima ili pristašama nekog učenja, ali da mu po svome duhu ne pripadaju, kao što je moguće da neko duhom pripada određenom učenju, ali da se zvanično ne smatra njegovim sljedbenikom.

Naprimjer, kao što svi znamo, odmah poslije smrti Božijeg Poslanika, muslimani su se podijelili na dva pravca – sunitski i ši'itski. Suniti se drže jednog određenog okvira vjerovanja, a ši'iti drugog.

Ši'iti smatraju da hilafet poslije Božijeg Poslanika pripada `Aliju i da je Poslanik po Božijoj naredbi odredio `Alija za halifu i svoga nasljednika. To je dakle, specifični položaj koji pripada `Aliju nakon Poslanika.

Suniti smatraju da islam s gledišta pravila i zakona o izboru halife nije predvidio ništa posebno. Oni drže da je biranje vođe i način tog biranja prepušten samim ljudima.

Ši'iti kritikuju mnoge Poslanikove ashabe koji se obično smatraju velikim i istaknutim ljudima. Suniti s druge strane su u vezi s tim pitanjem potpuno drugačiji od Ši'ita. Oni svakoga ko se naziva ashabom poštuju jednom začuđujućom poniznošću. Smatraju da su svi Poslanikovi ashabi bili pravedni i ispravni.

Temelj ši'izma jeste kritika, preispitivanje i protest, nekada bi se čak moglo reći i traženje dlake u jajetu.

Osnov sunizma jeste podnošenje, strpljivost u teškoćama i stav "Ako Bog da, to je bila mačka".

U doba u kojem mi živimo dovoljno je da neko kaže kako smatra da je `Ali trebao biti halifa nakon Božijeg Poslanika, pa da odmah bude proglašen Ši'itom. Ništa drugo se ne zahtijeva od njega. Smatra ga se Ši'itom, ma kakav da je njegov duh i njegov način razmišljanja.

Međutim, ako se vratimo u osvit islama uočiti ćemo jedan poseban mentalitet, mentalitet koji je bio ši'itski. Smao takav mentalitet mogao je u potpunosti prihvatiti Poslanikovu oporuku u vezi s `Alijem, a da pri tom ne padne ni u kakvu sumnju niti bude bilo čime poljuljan. Takvom mentalitetu i načinu razmišljanja suprotstavljen je jedan drugi mentalitet i način razmišljanja. To je onaj koji je pored potpune vjere u Božijeg Poslanika ignorisao njegovu oporuku, tražeći neku vrstu opravdanja, objašnjenja ili drugačijeg tumačenja.

I doista, raskol u islamu nastaje ovdje. Onda kada jedna grupa, koja je svakako bila izrazito većinska, posmatra samo spoljašnje, pri čemu im vid ne dopire daleko niti duboko, tako da oni ne uviđaju unutrašnje, odnosno, zbilju stvari. Gledali su samo u spoljašnje i rezonovali na osnovu njega.

Govorili su: "Veliki Poslanikovi ashabi i utemeljitelji vjere zauzeli su jedan pravac, i ne može se reći da su oni pogriješili."

Ona manjinska grupa odgovarala je na to: "Mi poštujemo čovjeka onoliko koliko on poštuje Istinu. Mi nemamo poštovanja prema onima koji su među prvima prihvatili islam, onda kada vidimo da se njihovim rukama urušavaju principi islama. Mi smo pristalice principa, a ne pristalice osoba." Ši'izam je utemeljen na ovakvom mentalitetu.

Ako se osvrnemo na historiju islama i u njoj na ličnosti poput Selmana Farsija, Ebu Zera Gaffarija, Miqdada Kindija, `Ammara Jasira i sličnih, sigurno ćemo se upitati: Šta je bilo to što ih je tjeralo da istupe iz većine i stanu uz `Alija. Ustanovit ćemo da su to bili principijelni ljudi i ljudi koji su znali šta su to ispravni principi. Bili su vjernici, ali oni koji razumijevaju vjeru.

Govorili su: "Mi ne smijemo dopustiti da drugi misle za nas, niti dopustiti da mi grijeshimo zbog toga što grijesh drugi."

I zaista njihov duh bio je duh kojim su vladali principi i istina, a ne bilo koja ličnost.

Jedan od `Alijevih prijatelja u bici na Džemalu zapao je u sumnju i malodušnost. Zbunjivale su ga dvije strane. Na jednoj strani vidio je `Alija i velikane islama koji su uz njega isukali svoje mačeve, a na drugoj, ženu Časnoga Poslanika, Aišu, jednu od onih za koje se u Kur'anu kaže da su vjericima poput majki njihovih. Uz Aišu gleda Talhu, jednoga od prvih koji su primili islam, čovjeka blistave prošlosti i vještog iskusnog borca iz ratova koji su muslimani do tada vodili. Uz njega je i Zubejr, čija je prošlost čak i blistavija od Talhine, jedan je od onih koji su se na dan Saqife bili okupili u `Alijevoj kući.

Onaj čovjek je, dakle, bio zbunjen. Pitao se čemu sve to. `Ali, Talha i Zubejr su utemeljitelji islama, njegovi odličnici i snažne tvrđave. Koji od njih je bliži istini? Šta činiti u ovakvoj situaciji? I zaista, ovog čovjeka se ne može kriviti za njegovu zbunjenost. Da se bilo ko od nas našao u takvim uvjetima u kojima je bio on, bio bi zaslijepljen prošlošću i ugledom Talhe i Zubejra.

Kada danas usporedimo `Alija, `Ammara, `Uvejsa Karanija i ostale sa Aišom, Talhom i Zubejrom, ne zapadamo ni u kakvu sumnju. To stoga što ovu drugu grupu držimo izdajnicima, čije je izdajstvo očito, i čini nam se da je bilo čitljivo sa njihovih lica. Međutim, da smo živjeli u to vrijeme i bili izbliza upoznati s njihovom prošlošću, da smo ih izbliza poznavali, vjerovatno bismo i sami zapali u sličnu sumnju.

To što danas znamo da je prva grupa bila uz istinu, dok je druga skrenula u zabludu, jeste zbog toga što smo upoznali `Alija i Ammara s jedne i Zubejra, Talhu i Aišu s druge strane kroz protok historije i poznavanje činjenica. Stoga smo danas u situaciji da pravilno prosuđujemo. Čak i ako nismo ljudi koji se posebno zanimaju za proučavanje historije, ipak smo od djetinjstva upoznati s ovakvim činjeničnim stanjem. Međutim, u vrijeme samih ovih dešavanja na ljude nije utjecao nijedan od ova dva faktora.

U svakom slučaju, onaj čovjek prišao je zbunjen Vođi vjernika i upitao: "Zar je moguće da se Talha, Zubejr i Aiša okupe oko zablude? Kako mogu pogriješiti ljudi koji su bili drugovi Poslanikovi? Zar je moguće da oni skrenu na put neistine? "

U svome odgovoru `Ali govori ono zašto Taha Husein, egipatski književnik i učenjak, kaže da nikada ništa jače i uzvišenije od toga nije ni kazano. Nakon što je Objava okončana i nakon što se prestala spuštati Nebeska Poslanica, nisu se čule ovako velike riječi.

`Ali dakle ovako odgovara onom čovjeku: "Ti si prevaren i istina je za tebe postala zabluda. Ispravno i neispravno ne važe se mjerilom ličnosti. Nije ispravno da prvo prosuđuješ osobe, a da onda na osnovu toga prosuđuješ šta je pravo, a šta krivo. Ispravno i krivo su ono što treba biti mjera pri prosuđivanju o ličnostima."

Čovjek mora biti upućen u to šta je ispravno, a šta krivo, a ne mora poznavati neku osobu. Nikada se neka ličnost, bila ona više ili manje poznata, ne može uzeti kao neko preči od istine. Ako je njeno ponašanje sukladno istini, treba je prihvatiti, u suprotnom nipošto ne.

`Ali ovdje kao kriterij istine postavlja istinu samu. Duh Ši'izma je baš to. Ši'itski pravac uistinu rođen je iz jednog posebnog pogleda koji daje važnost islamskim principima, a ne ličnostima. Stoga su Ši'iti prvi kritičari i protivnici politeizma.

Nakon Poslanikove smrti `Ali je tridesetogodišnji mladić oko koga je okupljeno tako malo ljudi da se mogu na prste pobrojati. Nasuprot njega je šesdesetogodišnji čovjek koga podržava većina. Logika te većine jeste kako je to put prethodnika koji ne mogu pogriješiti i kako se zato treba držati tog puta. Logika one manjine, pak, je da samo Istina ne može biti u krivu i da predvodnici trebaju uskladiti sebe sa njom. Iz ovoga je jasno koliko je mnogo onih koji stoje iza ši'itskog slogana, ali njihov duh nije duh ši'izma.

Pravac i duh ši'izma jeste određivanje Istine i zastranjenja. Jedan od najvećih njegovih efekata je izazivanje naklonosti ili odbojnosti. I to ne bilo kakve naklonosti ili odbojnosti – već smo rekli da čovjek može biti naklonjen neispravnosti, zlu i opaćini ili da može imati odbojnost prema istini i ljudskim vrlinama. Treba biti privlačan ili odobojan poput `Alija. Znači ši'ia mora biti kopija `Alijevog karaktera, odnosno mora ostvariti ove dvije vrste utjecaja.

Sav ovaj uvod bio je zbog toga da bismo shvatili kako je moguće da neko učenje bude mrtvo, ali da njegov duh bude živ, i to među ljudima koji zvanično ne pripadaju tom učenju i koji su mu prema vlastitom tvrdjenju suprotstavljeni. Haridžijsko učenje danas je mrtvo. Dakle, danas se više niko ne zove imenom haridžija niti zvanično slijedi ovaj pravac. Međutim, da li je i duh haridžijskog učenja mrtav? Da li se možda taj duh reinkarnirao u nekim drugim učenjima? Da li je, ne daj Bože, i među nama, koji za sebe tvrdimo da smo predvodnici u dobru, ovaj duh prisutan?

Ova pitanja treba razmotriti odvojeno. Ukoliko ispravno upoznamo duh haridžijskog učenja, moći ćemo pružiti odgovor na ova pitanja. Vrijednost rasprave o haridžijama leži baš u tome. Treba znati zbog čega ih je `Ali odbijao, odnosno zašto ih nije privukla `Alijeva ličnost.

Sigurno, kao što ćemo i kasnije vidjeti, različiti duhovni elementi utjecali su na formiranje mentaliteta haridžija, tako da oni nisu bili privučeni `Alijem. U njihovom mentalitetu postojale su i mnoge dobre strane i da nije bilo onih loših elemenata `Ali bi ih sigurno privukao. Međutim, tamna strana njihovog mentaliteta bila je toliko izražena da su se oni svrstali u red `Alijevih neprijatelja.

`Alijeva demokratija

Vođa vjernika je s haridžijama postupao na najvišoj razini liberalizma i demokratije. On je bio halifa, a oni njegovi podanici. Svako političko djelovanje bilo mu je dostupno, ali ih on nije zatvarao niti proganjao, pa čak nije ni ukinuo njihov udio u državnoj blagajni. Posmatrao ih je kao i sve ostale svoje podanike.

S obzirom da poznajemo `Alija to nas mnogo ne začuđuje, ali je sigurno nešto što se u historiji rijetko sreće. Haridžije su mogle slobodno propagirati svoje stavove, a `Ali im se skupa sa svojim drugovima suprotstavljao iznoseći vlastite stavove. Obje strane iznosile su svoje argumente i njima oponirale drugoj strani.

Možda ovakav stepen slobode nije zabilježen u historiji čovječanstva. Možda se nijedna vlast prema svojim oponentima nije ophodila ovako demokratski.

Haridžije su dolazile u džamiju i prekidale `Alija dok bi govorio. Jednog dana Vođa vjernika je bio na mimberu, kada dođe jedan čovjek i nešto ga upita. `Ali mu smjesta odgovori. Na to jedan od prisutnih haridžija reče: "Bog ga ubio, kako je samo učen." Prisutni htjedoše da ga izbace, ali ih `Ali spriječi, rekavši: "Pa on je uvrijedio samo mene."

Pošto su haridžije `Alija držale nevjernikom, nisu htjeli obavljati namaz za njim. Ipak, dolazili su u džamiju i uznemiravali `Alija. Kad je jednom prilikom `Ali ustao da obavi namaz, ljudi pristadoše za njim, a haridžija Ibn Kevva prouči glasno ovaj Kur´anski ajet:

"A objavljeno je tebi i onima prije tebe: Ako budeš pripisivao Bogu druga, sigurno će ti propasti prijašnja djela i bit ćeš od onih koji su na gubitku." (Kur´an, 39:69)

`Ali nije ništa odgovorio s obzirom na ajet:

"A kada se uči Kur´an slušajte ga i šutite, da bi vam se On smilovao." (Kur´an, 7: 203)

Učinio je to znajući da dok imam džemata uči Kur´an svi klanjači moraju šutjeti. Nakon što je nekoliko puta ponovio ovaj ajet, želeći pokvariti `Alijev namaz, `Ali je proučio: "Strpi se! Zaista je Božije obećanje Istina i neka te ne uznemiruju oni koji ne vjeruju." (Kur´an 30:60)

Nakon toga nije više obraćao pažnju na njega i nastavio je obavljati namaz.

Protest i pobuna haridžija

Haridžije su u početku bili mirni i oslanjali su se uglavnom na prigovore i izazivanje rasprava. `Ali je prema njima postupao onako kako smo već rekli. Znači, ni u kom slučaju ih nije uznemiravao niti je čak uskratio njihovo pravo na prihode iz državne blagajne. Međutim, kada su izgubili nadu da će ih `Ali poslušati i pokajati se, haridžije su malo po malo postajali sve agresivniji. Naposljetku, odlučise da izvrše prevrat.

Okupili su se u kući jednog svog istomišljenika koji je održao agresivan i provokativan govor, pozivajući ih da se podignu u ime pozivanja na dobro i odvrćanja od zla. Obratio im se sljedećim riječima:

"Nakon zahvale Bogu, kunem se Njime da nije primjereno grupi koja vjeruje u Allaha i slijedi Kur´an da joj ovaj svijet bude draži od naređivanja dobra i zabranjivanja zla, pa da ne govore istinu, jer ona može donijeti gubitak i povući opasnost za sobom. Svako ko pretrpi gubitak na ovom svijetu na Sudnjem Danu će njegova naknada biti zadovoljstvo Istinitog i vječni džennet. Braćo, izađimo iz ovog grada u kome obitavaju nepravedni i krenimo u planine ili druge gradove odakle ćemo se moći suprotstaviti ovim izgubljenim novotarima i spriječiti ih."

Ovim riječima još je više raspalio njihove ionako uzavrele duhove. Odmah su odlučili da izvrše prevrat. Počeli su ugrožavati sigurnost puteva, odali su se hajdukovanju i zločinima. Na taj način htjeli su oslabiti državnu upravu i oboriti vlast.

Od tada ih se više nije moglo pustiti na miru, jer se sada nije radilo samo o propagiranju uvjerenja, nego je u pitanju bila sigurnost zajednice i oružana pobuna protiv vlasti. Stoga je `Ali krenuo na njih i na obroncima Nehravana se otvoreno sukobio sa njima. Obratio im se, posavjetovao ih i pružio im nepobitne dokaze. Potom je zastavu vjere predao u ruke Ebu Ejuba Ensarije, zatraživši da oni koji pripadaju istinskom vjerovanju stanu pod nju. Od dvanaest hiljada prisutnih, osam hiljada njih su se odvojili od haridžija, dok su preostali i dalje ispoljavali tvrdoglavost. Pretrpjeli su tako težak poraz da su skoro svi izginuli.

Osobnosti haridžija

Mentalitet haridžija svakako je osobit mentalitet. Oni su bili mješavina lijepog i ružnog, a kao ukupnost to dvoje svrstali su se na stranu `Alijevih neprijatelja. `Alijeva ličnost ih je odbijala, umjesto da budu privučeni njome.

Navešćemo ovdje dobre i loše strane njihovog mentaliteta, da bismo vidjeli kako strašna opasnost se iz njih izrodila:

1. Imali su borben i žustar duh i hrabro su ustrajavali na svojim idejama i ubjeđenjima. U historiji haridžija srećemo samopožrtvovanost kakva se kod ljudi rijetko sreće. Ta samopožrtvovanost davala je krila njihovoj hrabrosti. Ibn Abdurabbih o njima kaže:

"Među svim sljedbama nijedna nije bila postojanija ni više se trudila od haridžija. Niko nije bio spremniji na smrt od njih. Jedanput je jedan od njih bio pogođen kopljem koje se zarilo duboko u njega. Uprkos tome, on je napredovao prema svom ubici govoreći: O Bože, žurim Tebi da bi Ti bio zadovoljan."

Muavija je pustio nekog čovjeka da ode odvratiti svog sina koji je bio haridžija. Otac nije mogao promijeniti sinovljevu odluku. Naposljetku mu reče: "Sine moj, vratit ću se i donijeti tvoje novorođenče, ne bi li te očinska ljubav odvrtila od tvoje odluke." Ovaj mu odgovori: "Kunem se Bogom, ja sam revniji za mačem, nego za svojim sinom."

2. Haridžije su bili bogobožni i predani ljudi. Noći su provodili u ibadetu. Nisu imali nikakvog interesa za ovim svijetom i njegovim užiticima. Kada je `Ali poslao Ibn Abbasa da posavjetuje haridžije okupljene na Nehravanu, Ibn Abbas ga po povratku izvijesti sljedeće:

"Radi se o dvanaest hiljada ljudi čija su čela okorjela od činjenja sedžde. Ruke su im postale čvrste poput kamiljih stopala od dodirivanja suhe i vrele zemlje i padanja u prašinu pred svojim Gospodarom. Košulje su im iznošene i izderane, tako da im se kroz njih vidi koža. Uz sve to, nepokolebljivi su i odlučni."

Haridžije su bili žestoko istrajni na spoljašnjim obilježjima islama. Nipošto se nisu približavali bilo čemu što su držali za grijeh. Uspostavili su vlastite kriterije kojih su se strogo držali, osuđujući svakoga ko je odstupao od tih kriterija. Zijad ibn Ebih ubio je jednog od njih, a zatim je pozvao njegovog slugu da bi se raspitao o ubijenom. Ovaj mu je prenio da svome gazdi nikada tokom dana nije donosio hranu, niti mu je noću pripremao postelju, pošto je ovaj danju postio, a noći je provodio u molitvi.

Gdje god bi se pojavili, haridžije bi propagirali svoje vjerovanje. Bili su ustrajni na svom uvjerenju i spremni da ubiju zbog njega. Hazreti `Ali o njima kaže:

"Ne ubijajte haridžije poslije mene, jer onaj koji traži Istinu, ali je ne nalazi, nije jednak onome koji traži neistinu pa je nalazi!"

Dakle, haridžije se razlikuju od Muavijinih ljudi. Oni teže Istini, ali su zapali u pogreške, dok Muavijini ljudi od početka vrdaju od istine i ustrajavaju na stranputici. Ako nakon mene budete ubijali haridžije, želi reći `Ali, to će biti u korist Muavije koji je gori i opasniji od njih.

Prije nego se osvrnemo na ostale osobine haridžija potrebno je osvrnuti se na jednu stvar koja se tiče njihove predanosti, pobožnosti i samoodricanja. Naime, radi se o jednoj bitnoj karakteristici `Alijevog životopisa, odnosno njegovoj hrabroj odlučnosti u borbi protiv ovih ispraznih praktikanata svetih činova. `Ali je izvukao mač i prinio ga pod grlo svih onih koji su se ukasili spoljašnjim znacima predanosti Bogu, čija su lica odražavala ganutost Istinom, koji su hodali u dronjcima i vjeru uzeli za svoju profesiju.

Da smo mi bili na mjestu njegovih drugova i gledali u ovakva lica, sigurno bi nas obuzeo osjećaj sažaljenja i protestovali bi kod `Alija zato što je sabljom krenuo protiv ovakvih ljudi. Baš zato je priča o haridžijama poučna lekcija islamu uopće, a ši`izmu osobito. Sam `Ali je bio svjestan izvanredne važnosti ovog svog postupka, pa stoga kaže:

"Izbio sam oko pobuni. Niko osim mene nije istupio prema njoj kada je tama njezina nadolazila, a bjesnilo njezino bilo žestoko."

Imam `Ali ovdje isprazno bogoštovlje naziva "kalab".

Kalab znači bjesnilo. Bjesnilo je, znamo, napad ludosti koji se javlja kod psa. On tada ujeda sve okolo. Budući da se ovdje radi o infektivnoj bolesti, kada se zubi psa zariju u tijelo čovjeka ili životinje i kada se pljuvačkom prenese mikrob bjesnila i ujedeni biva zaražen ovom bolešću. I on sam pobjesni i ujeda sve oko sebe prenoseći zarazu dalje. Ukoliko to ne bude spriječeno, opasnost od zaraze je sve veća. Stoga mudri ljudi ubijaju psa, da bi time druge izbacili od opasnosti da budu zaraženi.

`Ali, dakle, sudi o njima kako o zaraženim psima. Nije bilo lijeka za njih, a oni su ujedali i širili bjesnilo dalje. Kakve li nesreće za muslimansku zajednicu onog doba jer je grupa sirovih vjernika neznanica hodala okolo sa obućom na samo jednoj nozi i utjecala na duše ljudi. Šta je moglo stati na put ovim šarmantnim zmijama? Kakav je to snažan duh mogao da se ispriječi pred ove bogobojazne i isposničke face? Koja to ruka smije isukati sablju i podići je iznad glava onih koji ovako izgledaju? Zbog toga `Ali kaže: "Osim mene, niko se nije smio usuditi na ovaj korak."

Izuzev `Alija i grupe okupljene oko njega, niko od onih koji su vjerovali u Boga i Njegovog Poslanika nije se usuđivao da izvuče sablju na haridžije. Za njih je takvo nešto bilo dolično samo nevjernicima, a nipošto ljudima koji vjeruju.

Zbog toga `Ali može ponosno reći da je on i samo on bio taj koji je shvatio ogromnu opasnost koja prijete islamu od strane ovih sirovih štovatelja Boga. Niko drugi nije se usudio da im se ovako suprotstavi. Ovi ljudi, čela otvrdlih od ibadeta, odani bogoštovlju, bili su prepreka na putu islama. Umišljali su da rade za dobrobit islama, ali su mu ustvari bili istinski neprijatelji. `Ali, koji je ratovao protiv njih, otvorio je put drugim islamskim vladarima poslije njega da se upuste u borbu protiv ovakvih, a da ih pri tome vojska islama slijedi, znajući da je i `Ali tako postupao.

3. Haridžije su bili neupućene neznanice. U svom neznanju nisu razumijevali zbilju i koristili su se pogrešnim tumačenjima. To pogrešno shvatanje kome su bili odani ih je malo po malo oblikovalo u jednu posebnu frakciju. Islamski princip odvrćanja od zla, na koji su se u početku oslanjali, preoblikovali su tako da je ispadalo kako im je jedini cilj oživljenje te islamske tradicije.

Ovdje je nužno stati i pažljivije se osvrnuti na jednu tačku iz historije islama. Ukoliko pogledamo životopis Poslanikov, vidjećemo da on za trinaest godina Mekkanskog perioda nije imao dopuštenje od Boga da se bori, pa čak ni da se brani. Tako je bilo sve dok muslimani nisu zaista zapali u nevolju, pa je sa Poslanikovom dozvolom jedna grupa njih emigrirala u Abesiniju. Preostali su ostali u Mekki i dalje trpeći zlostavljanje. Tek u drugoj godini po hidžri dopušten je džihad.

U Mekkanskom periodu muslimani su učili. Upoznavali su duh islama i islamski način života duboko je prožeo njihov duh. Rezultat toga bilo je da je po dolasku u Medinu svaki od njih bio istinski emisar islama i Božijeg Poslanika, koji ih je razaslao po cijelom regionu. Oni su tada mogli da valjano obavljaju svoju zadaću. Kada bi kretali u džihad, znali su s kakvim ciljem i radi koje ideje se bore. Kao što kaže Vođa vjernika:

"Oni su svoja duboka poimanja nosili na vršcima svojih sablji."

Dakle, sa sabljom su postupali razborito, jer se radilo o učenim ljudima koji su mogli izvršavati svoju vjersku poslanicu. Kada čitamo historiju bivamo zapanjeni dubokim mislima i pronicljivim praktikovanjem islama od strane ovih ljudi koji do prije nekoliko godina nisu znali ni za šta drugo osim za sablju i kamilu.

U doba halifa je, nažalost više pažnje poklanjano osvajanjima, zapostavljajući to da uporedo sa otvaranjem vrata islama drugim narodima treba imati na umu da je ono što ih zasigurno najviše privlači islamu, pa radilo se o Arapima ili nearapima, baš islamski monoteizam, pravednost i jednakost. Ljude je trebalo ispravno poučiti islamskoj kulturi, duhu i načinu života.

Haridžije su uglavnom bili Arapi, premda je među njima bilo i nešto nearapa. Međutim, svi oni bili su istinske neznanice i nisu poznavali kulturu islama. Sve svoje nedostatke htjeli su ukloniti dugim pritiskanjem čela na zemlju. `Ali, mir neka je s njim, opisuje ih ovako: "Svijet prost, nizak i robovi bijedni! Skupljeni su sa strana svih i uzeti iz gomile svake. Trebalo bi ih poučiti razumijevanju vjere i odgojiti, obrazovati i navikavati radu, upravljati ih i susprezati. Nisu ni Iseljenici ni Pomagači, niti oni koji su sagradili stanove svoje u Boravištu i vjeri."

Pojava ovog sloja neukih bogoštovatelja, čiji su haridžije samo jedan dio, skupo je koštala islam. Pored haridžija, koji su se odlikovali hrabrošću i odanošću, javio se jedan broj ljudi ovakvog sirovog tipa koji nisu posjedovali ove vrline haridžija. Takvi su islam predali vlastodršcima, a otuđili ga od običnog svijeta. Raširili su različite fikcije i predrasude. Pošto nisu posjedovali haridžijske vrline, te nisu potezali mačeve protiv imatelja moći, jezicima su se oborili na ljude od vrline. Vrle ljude nazivali su nevjernicima i nemoralnima.

U svakom slučaju, jedna od najbitnijih karakteristika haridžija svakako je njihovo neznanje. Jasan primjer toga jeste njihova nemoć da razlikuju spoljašnjost Kur´ana, dakle njegov tekst i korice, od Kur´anskog nauka. Zbog toga su tako jeftino i nasjeli na zamku Muavije i `Amra `Asa.

Kod ovih ljudi neznanje i bogoštovlje išli su ruku pod ruku. `Ali je htio da se bori protiv njihovog neznanja, ali nije bilo moguće odvojiti to neznanje od njihovog načina bogoštovlja i bogobožnosti, jer je i to bogoštovlje bilo u sprezi sa neznanjem. S gledišta `Alija, koji je bio vrhunski poimatelj islama, ibadet nadahnut neznanjem nije imao vrijednosti. Stoga je on i uništio haridžije, a njihov ibadet i bogobožnost nisu mogli poslužiti kao štit pred `Alijem. Opasnost od neznanja ove vrste ljudi leži u tome što oni postaju alatka u rukama prepređenih i brana na putu interesa islama.

Licemjeri su uvijek koristili glupe vjernike da se suprotstave islamskom usmjerenju. Sami licemjeri stavljali su mač u ruke takvih vjernika i napinjali strelice u njihovim lukovima.

Kako samo lijepo i nadahnuo `Ali, mir neka je s njim, opisuje njihovo stanje:

"Vi ste ljudi najgori. Strijele ste u ruci šejtanovoj koje on koristi da bi pogodio svoju metu. Preko vas on ljude dovodi u zbunjenost, nedoumicu i zabludu."

Već smo rekli da se stranka haridžija u početku javlja sa željom oživljavanja jedne islamske tradicije. Međutim, nedostatak pronicljivosti i neznanje doveli su ih do toga da su počeli pogrešno tumačiti Kur´anske ajete i naposljetku se uobličili u jednu novu sektu s vjerskim utemeljenjem. U jednom Kur´anskom ajetu se, zaista, kaže:

Presuda je samo Božija. On iznosi istinu i On je najbolje luči od neistine. (Kur´an, 6: 57)

U ovom ajetu presuda (hukm) predstavlja se kao jedan od posebnih atributa Bića Božijeg, ali je neophodno vidjeti kakvo je ovdje značenje ove riječi. Bez sumnje, ovdje se pod presudom misli na princip, odnosno ustroj ljudskog života. U ovom ajetu se odriče pravo drugima pored Boga da uspostavljaju zakone ljudskog življenja, tako

da to treba shvatiti kao jedan od atributa Božijeg Bića. Međutim, haridžije su ovu riječ uzeli u značenju vlasti koja obuhvata i upravu ovosvjetskim stvarima poput, npr. zajednice. Otuda su oni izašli sa sloganom: Presuda pripada samo Bogu.

Kanili su time reći da i presuđivanje među ljudima i njihovo predvođenje jeste isključivo u Božijoj nadležnosti. Po njihovom mišljenju, niko osim Boga nema pravo da se postavi kao sudac ili vladar među ljudima.

Dok bi `Ali predvodio namaz ili se s mimbera obraćao ljudima, iz mase bi se često začuo povik: "Presuda pripada samo Bogu! O `Ali, ne dolikuje tebi niti tvojim drugovima da vladate i presuđujete."

U odgovoru na to, `Ali je jednom prilikom rekao: "Ta je izreka pravilna, ali ono što se njome smjera - krivo je! Da! Presuda doista pripada samo Bogu! Ali, ti ljudi kažu da je vladavina samo Božija. Činjenica je da za ljude nema umaknuća od vladara, dobrog ili lošeg. Pod upravom njegovom radi i vjernik i uživa nevjernik. Tokom se njezinim ispunjavaju rokovi Božiji. Preko vladara porez je skupljan, neprijatelj suzbijan, putevi osiguravani, a pravo slaboga oduzimano od jakog. Čovjek čestit uživa mir i dobiva zaštitu od prijestupnika."

Ukratko, zakon se ne može sprovesti sam od sebe. Mora postojati pojedinac ili grupa koji će ga primijeniti u praksi.

4. Haridžije su bili slaboumni i kratkovidni ljudi. Njihovo razmišljanje bilo je na jako niskom nivou. Islam i muslimane htjeli su svesti na jako uzak okvir shvatanja. Poput svih ostalih ograničenih ljudi, bili su ubijeđeni da svako ko im ne pripada, slabo ili nikako razumijeva, da su svi ostali u zabludi i da će svršiti u džehennemu. Prvo što čine ovakvi maloumnici jeste to da svojim stavovima daju dimenziju neprikosnovenog vjerskog učenja. Oni ograničavaju Božije svojstvo milostivosti, prikazuju Uzvišenog kao biće koje uvijek sjedi srdito na svom Prijestolju, jedva čekajući da Njegov rob učini neki grijeh ne bi li ga bacio u Vatru. Jedno od temeljnih vjerovanja haridžija bilo je to da počinitelj nekog velikog grijeha poput laži, ogovaranja ili konzumiranja alkohola postaje nevjernik i otpada od islama. Svršetak takvog je u Vatri. Stoga su smatrali da će svi osim njih samih dospjeti u vatru džehenmsku. Vjerska kratkovidnost osnovno je svojstvo haridžija, a danas to svojstvo često primjećujemo u islamskom društvu. To je ono na što smo smjerali kada smo rekli da je slogan haridžija iščezao, ali da je njihov duh još uvijek prisutan među nekim ljudima i skupinama.

I mi vidjamo praznoglavce koji svakoga osim sebe i njima sličnih drže nevjernicima, umišljajući tako da su islam i muslimani ograničeni njihovim okvirima. U prethodnom poglavlju smo rekli da haridžije nisu poznavali duh islama, ali su ipak bili hrabri ljudi. Pošto su bili neznalice, shvatanje im je bilo usko, a zbog toga su olako ljude svrstavali u nevjernike i neznabošce. Biti musliman smatrali su ekskluzivno svojim pravom, a sve koji nisu prihvatili njihovo poimanje principa islama držali su nevjernicima. Pošto su bili hrabri, često su se zapućivali vladarima, odvrćajući ih od zla i pozivajući ih na dobro onako kako su oni to zamišljali. Zbog toga su i sami stradavali. Rekli smo da su u kasnijim periodima historije islama i dalje zadržali svoje neznanje, fanatizam i odanost vjerskim propisima, ali su izgubili onu prijašnju hrabrost i odvažnost.

Tako su haridžije bez odvažnosti, dakle, plašljivi bogoštovatelji, prestali da potežu sablju na one koje su smatrali nevjernicima i odrekli su se pozivanja na dobro i odvrćanja od zla vlastodržaca koje su smatrali opasnošću po sebe. Od tada su počeli da se jezicima obaraju isključivo na vrle ljude. Toliko su kinjili vrle osobe da je u novijoj historiji islama teško naći ijednu časnu osobu a da nije bila predmet njihovih napada. Jedne su optuživali za nevjerstvo, druge da ne vjeruju u proživljenje, treće su

optuživali da negiraju tjelesnost miradža, četvrte su zlonamjerno nazivali dervišima, pete su optuživali za ko zna šta, ali uglavnom, skoro niko nje bio musliman mjereno njihovim glupavim kriterijima. Kada su već `Alija optužili da je bio neznabožac, sasvim je jasno kako je bilo drugima. Ibn Sina, Nasiruddin Tusi, Mula Sadra, Fejs Kašani, Džemaluddin Asad Abadi i naposljetku Muhammed Iqbal, bili su mete njihovih progona. U vezi s tim Ibn Sina je spjevao:

*Nije šala nazvati me nevjernikom
Jer da mu je čvršća vjera, ne priznajem nikom
Ako neko poput mene nevjernik bi bio
Ko bi, onda, mogao zvati se vjernikom?*

U svakom slučaju bitna karakteristika haridžija bila je njihova kratkovidost i tupoglavost, zbog kojih su sve okolo nazivali nevjernicima i otpadnicima. `Ali je jasno ukazao na njihovu tupoglavost i nerazumnost rekavši:

"Znate da je Vjerovjesnik Božiji, mir i milost Božiji neka su s njim i s porodicom njegovom, kamenovao preljubnika oženjenog i nakon toga mu obavio molitvu i dopustio nasljednicima njegovim da ga naslijede. Odsjekao je ruku kradljivcu i bičevao preljubnika neoženjenog, ali je toj dvojici dodijelio udio u plijenu ratnom i oni su oženili muslimanke. Tako ih je Poslanik Božiji, mir i milost Božiji neka su s njim i porodicom njegovom, kaznio za grijeh njihove i izvršio kaznu Božiju u pogledu njih, ali im nije uskratio prava njihova, što ih je dao islam, niti je izbrisao imena njihova među sljedbenicima svojim. Doista, vi ste ljudi najgori i vi ste oni koje je šejtan svrstao u redove svoje i otjerao u besputnu zemlju svoju."

Time im je, ustvari, rekao da ako već optužuju njega da je pogriješio i postao nevjernik, pa zašto onda cijelu zajednicu vjernika optužuju za nevjerstvo. Zar nevjerovanje jedne osobe treba da znači da su i drugi ljudi nevjernici?! Kao što kaže sam `Ali:

"Ako ne prestanete vjerovati da idem krivo i zavedeno, zašto smatrate da su ljudi obični među sljedbenicima Muhammeda, mir i blagoslovi Božiji neka su na nj i na porodicu njegovu, zalutali poput mene, te ih optužujete s krivicom mojom i držite ih nevjernicima na račun grijeha mojih. Sablje vaše držite na ramenima i koristite ih pravo i krivo. Zabunom zamjenjujete one koji su počinili grijeh s onima koji nisu."

Vođa vjernika im, dakle, ovdje iznalazi dvije mahane i odbija ih od sebe iz dva razloga - jedno je to da nevine optužuju za grijeh i pozivaju na odgovornost, a drugo da su činjenje grijeha smatrali razlogom izlaska iz islama, čime su sužavali okvire islama. Time su povrijedili islamske propise o tome na koji način se određuje otpadništvo od vjere.

`Ali, dakle, osuđuje tupoglavost i kratkovidost, tako da je `Alijev sukob s haridžijama bio, ustvari, sukob sa ovakvim načinom razmišljanja. Dakle, da haridžije nisu zastupali takve stavove, `Ali ne bi s njima postupio onako kako je postupio. Prolio je njihovu krv da bi time sasjekao takva shvatanja i da bi pomogao da se Kur'an razumijeva onako kako treba, odnosno da bi muslimani islam shvatili onako kako to od njih njegov Zakonodavac traži.

Rezultat haridžijske zatupljenosti i kratkovidosti bilo je to da su se oni dali zavarati vješanjem vanjštine Kur'ana na koplja, čime su dopustili da se izrodi ogromna opasnost po islam. Odustali su od borbe protiv Muavije baš onda kada je `Ali imao odlučujuću priliku da porazi licemjerstvo i sasječe ga u korjenu zauvijek. Kakvu su samo time nesreću učinili islamu!

Većina muslimana suglasna je oko toga da je najozbiljnija nesreća koja je pala na muslimane bilo duhovno zastranjenje. Časni Kur'an je svoj poziv ljudima utemeljio na promišljanju i preporučio je korištenje razuma i stjecanje znanja:

"Neka se po nekoliko njih iz svake zajednice njihove potruđi da se upute u vjerske nauke i neka opominju narod svoj da mu se vrata, da bi se Allaha pobojali." (Kur'an 9:122)

Termin "tefaqqaha" koji se ovdje sreće ne znači jednostavno učenje, već prikupljanje znanja kroz napor i promišljanje.

"O pravovjerni, ako se budete bojali Boga, On će vam dati moć rasuđivanja." (Kur'an 8:29)

"A one koji se radi Nas budu borili, Mi ćemo putevima koji Nama vode uputiti." (Kur'an 29:69)

Haridžije su se upravo suprotstavile Kur'anskom nauku koji islamski zakon čuva pokretnim i živim. Oni su islamsko učenje shvatali mrtvim i pasivnim, pokušavajući islamu nametnuti strogo definiranu formu.

Islam se, pak, nikad nije osvrtao na vanjštinu odnosno formalizam. On je uvijek bio okrenut duhu i smislu, odnosno predstavljao je put koji čovjeka vodi cilju njegovog življenja. Islam jeste predvidio put za doseganje tog smisla, odnosno cilja, ali je čovjeka ipak ostavio slobodnim, pa stoga i nije dolazio u sukob sa razvojem civilizacije i istinskom kulturom.

U islamu određeno materijalno sredstvo ili neki definirani spoljašnji oblik nikada ne može imati rang svetosti, tako da muslimanima ne može pasti u dužnost da moraju sačuvati neku formu. Stoga je ovo izbjegavanje suprotstavljanja vanjštini znanstvenog ili kulturnog razvoja učinilo lakim usklađivanje islamske religije sa specifičnostima vremena. Time je otklonjena velika prepreka na putu vječnog opstanka islama.

Islam je splet intelektualnosti i religioznosti. On, s jedne strane posjeduje utvrđene i postojeane principe, ali je, s druge strane, odbacio strogi formalizam. Time je postignuta univerzalnost i osigurano očuvanje zbilje islama i pored izvjesnih formalističkih izmjena.

Ipak, usklađivanje zbilje sa njenim spoljnjim manifestacijama nije tako jednostavan posao da bi ga se svako mogao prihvatiti. On zahtijeva duboko promišljanje i ispravno razumijevanje, dok su haridžije bili ljudi ograničene intelektualnosti, osobe razapete između onoga što su čuli i onoga što nisu shvatili. Kada je Vođa vjernika poslao Ibn Abbasa da pregovara sa njima, znajući ovo, rekao mu je:

"Ne raspravljaj s njima pomoću Kur'ana, jer Kur'an nosi mnoga značenja. Ti ćeš reći svoje, a oni će reći svoje. Ali raspravljaj s njima pomoću Sunneta, budući da oni ne mogu pronaći umaknuće od njega."

Znači, Kur'an je općenitost. Time `Ali hoće reći:

"U raspravi će oni svoj stav argumentovati na jedan način, a ti na drugi. Svakako, to neće donijeti rezultate. Oni nemaju razumijevanje za zbilju Kur'ana, tako da se ne mogu prilagoditi ispravnom. Stoga razgovaraj s njima pomoću Sunneta koji je izričit i utemeljen na slučajevima iz prošlosti."

`Ali je ovdje ukazao na krutost i suhoparnost haridžija koji nisu uspijevali uskladiti inetelektualizam i religiju.

Haridžije su bile djeca neznanja i intelektualne pasivnosti. Nisu posjedovali sposobnost analize, niti su mogli razlučiti općenito od pojedinačnog. Umišljali su da ako je arbitraža već otišla na pogrešnu stranu, da je sama ideja arbitraže bila neispravna, previdjevši mogućnost da je moguće da neka ideja bude ispravna, ali da njeno sprovođenje ne bude. Prema tome, u vezi s arbitražom postoje tri faze:

1. Prema historijskim svjedočanstvima, `Ali nije bio zadovoljan idejom arbitraže. On je prijedlog Muavijinih prijatelja nazvao obmanom i prevarom. Bio je istrajan na takvom stavu.

2. `Ali je smatrao da, ako već mora da se pristupi arbitraži, Ebu Musa nije proniciv čovjek koji bi mogao ispravno postupiti. Držao je da treba izabrati dostojnog čovjeka i sam je predložio Ibn Abbasa ili Malika Aštara.

3. Osnova arbitraže je ispravna. U vezi s tim se slaže i sam `Ali. Ebu Abbas Mubarrad u El-Kamilu fi-l-lugat-i ve-l-adab, knjiga II str. 134, donosi:

`Ali je lično raspravljao sa haridžijama, rekavši im:

"Tako vam Boga, zar ne da niko od vas nije više od mene protivan presuđivanju?!"

Oni odgovoriše: "O Bože, Ti si svjedok da je tako."

Potom ih upita:

"Zar me vi niste natjerali da to prihvatim?!"

Odgovoriše mu: "O Bože, Ti si svjedok da jesmo."

Tada `Ali upita: "Pa zašto mi se sada suprotstavljate i okrećete se protiv mene?"

Na to oni rekoše: "Počinili smo veliki grijeh i moramo se pokajati. Mi smo se pokajali, učini to i ti."

Na to `Ali reče: "O Bože, oprost mi svaki grijeh."

Tada haridžije, kojih je bilo oko šest hiljada, rekoše kako se `Ali pokajao i kako su oni spremni da na njegovu naredbu krenu prema Siriji. Eš`as ibn Qajs el Kindi dođe `Aliju i reče: "Ljudi pričaju da ti presuđivanje smatraš grijehom i odstupanjem od islama."

`Ali se tada ispe na mimber i reče sljedeće: "Svako ko umišlja da sam se odrekao presuđivanje laže, a svako ko to smatra zastranjenjem, sam je zastranio."

Haridžije na to izadoše iz mesdžida i opet se okrenuše protiv `Alija.

`Ali je, dakle, držao da je u arbitraži bilo pogrešno to što se Muavija njome koristio kao prevarom, i to što Ebu Musa nije bio dostojan predstavnik. On je od početka smatrao da ne treba prihvatiti arbitražu, ali time nije htio reći da je sam pojam arbitraže grijeh.

Ljudi nisu razlikovali ideju vladavine Kur`ana od vladavine čovjeka. Prihvatiti vladavinu Kur`ana znači ponašati se uvijek onako kako to Kur`an nalaže. Međutim, prihvatiti vladavinu čovjeka znači slijediti odluke i mišljenje te osobe. Pošto Kur`an govori općenito, iz njegove zbilje treba iscrpiti primjenjiv stav, a to je nemoguće bez umne osobe.

O tome `Ali kaže: "Obraćanje Bogu znači da sudimo po Knjizi Njegovoj, dok obraćanje Poslaniku znači da slijedimo Sunnet njegov. I zato, ako bi presuđivanje u sporu uistinu bilo obavljeno prema Knjizi Božijoj, mi bismo od svih ljudi bili najpravedniji njemu; i ako bi bilo presuđeno prema Sunnetu Poslanika Božijeg - mir i blagoslovi Božiji neka su na nj i na porodicu njegovu - mi bismo bili najpreči i najdostojniji toga."

`Ali kaže i ovo:

"Mi uistinu nismo postavili ljude za presuditelje već smo uzeli Kur`an za presuditelja. Ovaj je Kur`an knjiga napisan između korica dviju i ne govori jezikom. Zato on nužno mora imati tumača. Samo ljudi mogu biti tumači takvi. Kad su nas ljudi pozvali da postavimo Kur`an za presuditelja među nama, mi nismo mogli biti stranka koja se odvraća od Knjige Boga Uzvišenog. A Allah Uzvišeni kaže: "A ako se u nečemu ne slažete, obratite se Bogu i Poslaniku."

Ovdje se javlja problem u vezi s usklađenjem ši`itskog vjerovanja i ličnosti Vode vjernika (Nehdžu-l-belaga, posljednji dio govora 2)

Imamet u islamu počiva na Božijem određenju i tekstualnoj utvrđenosti. Pa zašto je onda `Ali prihvatio arbitražu i potom je branio?

Iz samih njegovih govorenja proizilazi odgovor na ovaj prigovor. Kao što on sam kaže, da su presuđivanje i određivanje bili ispravno izvedeni iz Kur`ana ne bi se

moglo zaključiti ništa drugo nego njegovo pravo na hilafet i imamet. I Sunnet Božijeg Poslanika dovodi do istog zaključka.

Među-utjecaj sljedbi u islamu

Proučavanje haridžizma za nas je vrijedno utoliko što možemo uočiti do koje su mjere oni s političkog, dogmatskog i pravnog gledišta utjecali na historiju islama. Različite sljedbe, koliko god da se razlikuju po svojim sloganima, posjeduju isti duh i istječu iz istog pravca. Koliko god da jedna sljedba može biti suprotstavljena drugoj, ona može posjedovati isti duh kao i ta. Priroda čovjeka je lupeška. Ponekad srećemo ljude koji su zvanično npr. sunniti, ali je njihov duh ši'itski, ili obrnuto. Neko je naizgled dogmata, ali je njegov duh sufijjski. Moguće je da neko javno i zvanično tvrdi da je ši'it, ali da njegov duh bude haridžijski. Sve ovo prisutno je na nivou pojedinca, zajednice ili nacije.

Kada dođe do prožimanja različitih zajednica, koliko god da svaka čuva vlastiti slogan, uvjerenja i stavovi će se međusobno razmijeniti. Takav slučaj je i to što ljudi udaraju sami sebe bodežima po glavi u vrijeme obilježavanja ašure, udaraju bubnjem i pušu u rogove, što se raširilo po Iranu. Duh ljudi sukladan je takvim ceremonijama i one se šire nezaustavljivo poput požara.

Prema tome, treba shvatiti duh različitih sljedbi. Neke sljedbe rođene su iz dobre namjere, želje da se "kod svoga brata vidi samo dobro". Npr. sunniti su nastali iz želje za očuvanjem pozitivnog stava prema određenim ličnostima. Neke sljedbe mogu biti rođene iz jednog posebnog odnosa prema principima islama, a ne vezano za neku ličnost. Takvi će ponekada biti veoma kritični, poput ranih ši'ita. Sljedba može biti rođena i iz davanja prednosti ezoteričkom nad egzoteričkim, kao što je to slučaj sa sufijama. Ona može biti i tvorevina oporosti i tvrdoglavosti, poput, recimo, haridžija.

Nakon što smo prvo upoznali duh sljedbe i njen historijski razvoj, možemo bolje prosuditi koje ideje te sljedbe su kroz povijest preuzele neke druge sljedbe, koje su ipak sačuvale svoj vlastiti slogan i naziv. Ideje i vjerovanja su poput riječi, koje i bez namjere prelaze iz jednog jezika u drugi. Znamo da su nakon osvajanja Irana preko muslimana u perzijski jezik ušle mnoge arapske riječi, kao što je i obrnuto u arapski ušlo čak nekoliko hiljada perzijskih termina. I utjecaj turskog, npr. u vrijeme halife Mutevekkila ili u doba Seldžuka i Mongola, na perzijski i arapski jezik bio je veliki. Takav je slučaj i sa drugim jezicima svijeta, modom i običajima.

Način haridžijskog razmišljanja, njihova intelektualna okoštaloost i tvrdoglavost, kroz historiju islama javljale su se u muslimanskom društvu u različitim oblicima. Mada mnoge sljedbe sebe drže oponentima haridžija, pronalazimo haridžijsko mišljenje i duh haridžizma u njihovom učenju. Rekli smo već da je ljudska priroda lupeška, tako da se lako okupiti oko lupeštine.

Jedan broj haridžija vjerovao je, što je i danas prisutno, da se treba suprotstaviti svemu novom. Takav stav zagovarali su i u vezi sa sredstvima koja olakšavaju život, tako da su svako takvo novo sredstvo proglašavali nevjerničkim, mada smo već naveli da u islamu nikakva materijalna stvar ili određena forma ne mogu imati rang svetosti.

Među dogmatskim, naučnim, pa i jurističkim islamskim školama, vidimo one koje su rođene iz duha odvojenosti intelekta i religije. Takve škole su savršen primjer haridžijske misli. Oni u potpunosti odbacuju korištenje razumom u svrhu razotkrivanja zbilje, držeći to novotarijom i nevjerstvom, premda Kur'an u mnogim svojim ajetima poziva čovjeka na korištenje razumom i ljudsku oštroumnost smatra osloncem Božijeg poziva.

Mutezeliti, koji se javljaju početkom drugog hidžretskog stoljeća, nastaju kao proizvod rasprava o poimanju vjerovanja i nevjerovanja, odnosno rasprava da li veliki grijeh izvodi ili ne izvodi iz vjere, čime je njihov nastanak povezan sa idejama haridžija. Mutezeliti su željeli stvoriti jednu u potpunosti slobodnu inetelektualnu atmosferu. Premda se nisu mnogo oslanjali na naučna saznanja, islamsku problematiku su analizirali krajnje slobodoumno. Kritički su pristupali hadisima, prihvatajući samo ona vjerovanja koja su mogla potvrditi vlastitim analizama i promišljanjima.

Ovi ljudi su se od početka suprotstavili onima koji su slijepo slijedili hadise i čvrsto se držali njihovog egzoteričkog značenja. Oni koji su svoje argumente zasnivali isključivo na spoljašnjosti hadisa i nisu se osvrtni na sam duh ili smisao Kur'ana i hadisa, oštro su osuđivali svako racionalisanje u pitanjima vjere. Koliko god da su mutezeliti pridavali značaj promišljanju, toliko su njihovi oponenti bili privrženi izvanjskom tumačenju hadisa.

U toku jednog i po stoljeća života ove intelektualne škole dešavali su im se začuđujuć usponi i padovi, sve dok se na poslijetku nisu pojavili eš`ariti, čime je još jednom negirana vrijednost promišljanja, intelektualizma i čiste filozofije. Eš`ariti su bili uvjereni da je stroga dužnost muslimanima da postupaju u skladu sa vanjštinom Poslanikovih predaja i da ne treba tražiti dublji smisao u njima. Oni su svako udubljanje u takva pitanja smatrali novotarijama. Imam Ahmed ibn Hanbel, jedan od četvorice utemeljitelja sunnitskih mezheba, bio je toliko suprotstavljen mutezelitskim stavovima da je zbog toga čak bio i zatočen, što ga, međutim, nije pokolebalo u njegovom oponiranju mutezelitima.

Naposlijetku, eš`ariti su pobijedili, čime su zapečatili razvoj intelektualizma i nanijeli veliki udarac intelektualnom životu u islamskom svijetu. Eš`ariti su mutezelite držali novotarima, tako da je jedan eš`aritski pjesnik u povodu njihovog trijumfa kaže:

*Vladavina novotara je okončana
njihovo uže se olinjalo i prekinulo.
Stranka koju je šejtan okupio
međusobno se zavadila i podijelila.
O istomišljenici, jesu li oni imali fakiha
ili imama da ih vodi novotariji?*

Ahbarijska škola, jedan ši`itski pravac, koji je svoj vrhunac dostigao u dvanaestom hidžretskom stoljeću i koji je jako sličan egzoteričima u sunnitskom svijetu, tako da je jedina razlika među njima u hadisima na koje se oslanjaju, predstavljala je još jednog zagovornika odvojenosti intelekta i religije.

Ahbarije su u potpunosti odbacivale racionalizam i poricali svaku vrijednost promišljanju i racionalnoj argumentaciji u pitanjima islamskih propisa. Takvo što smatrali su haramom. U svojim djelima žestoko su se obarali na usulije, jednu drugu ši`itsku školu, insistirajući na tome da jedini argument u pitanjima vjere može biti Knjiga Božija i Sunnet. Naravno, i Kur'an su tumačili isključivo na osnovu spoljašnjosti hadisa koje su prihvatili.

Ne želimo sada ulaziti u metodološke razlike među različitim pravcima u islamu niti u detalje razmatrati one škole koje su bile zagovornici odvojenosti intelekta i religije, što je, kako smo kazali, odlika haridžijskog duha. To bi nas odvelo u opsežnu raspravu, a ovdje smo htjeli samo ukazati na utjecaj koji su ti pravci ostvarivali jedni na druge, kao i na to da haridžijska sljedba, premda je bila kratkoga vijeka jeste kroz sva stoljeća islama predstavljala prepreku napretku, a i danas srećemo autore i mislioce iz islamskog svijeta koji u jednom modernom obliku zastupaju njihove stavove zamotane u empirijsku filozofiju.

Politika zloupotrebe Kur'ana

Politika zloupotrebe Kur'ana već je trinaest stoljeća, manje ili više, prisutna među muslimanima. Zloupotreba Kur'ana izražena je naročito onda kada poraste broj sirovih vjernika koji bogobožnost vide isključivo u formalizmu. Iz toga, zato, treba izvući sljedeće pouke:

1. Prva lekcija jeste to da kada god neznalački suhoparni vjernici postanu među ljudima simbolom praktičnog muslimana, pruža se dobra prilika za djelovanje podmuklim spletkarošima. Ovi spletkaroši takve uvijek koriste kao sredstvo za ostvarenje vlastitih ciljeva i branu osnaženju istinskih reformatora. Mnogo puta je viđeno kako se antiislamski elementi ovim sredstvom očigledno koriste, trošeći snagu takvih za borbu protiv islama.

Zapadnjački imperijalizam ima za sobom veliko iskustvo u upotrebi ovakvih sredstava i naročito je vičan buđenju lažne sentimentalnosti kod muslimana pri čemu se okorištava nastankom sektašenja među njima. Žalosno je vidjeti kako se na putu iskrenog muslimana koji se želi suprotstaviti stranim utjecajima ispriječe ljudi koji kažu da zagovaraju vjeru.

I zaista, kada su god mase neuke, licemjeri se okoriste samim islamom. I u našem Iranu, gdje se ljudi ponose svojom ljubavlju prema Ehlu-l-Bejtu, licemjeri svjetost vladavine Ehlu-l-Bejta koriste da bi pomogli Jevreje i poslužili se tim sloganom u borbi protiv Kur'ana, islama i samog Ehlu-l-Bejta.

Časni Poslanik je rekao: "Ne brine me siromaštvo moga ummeta, nego me brine njihovo krivo razmišljanje. Ono što mom ummetu može nanijeti misaono siromaštvo, ne može mu nanijeti materijalna neimaština."

2. Drugi zaključak je taj da se moramo potruditi da naš metod pristupa Kur'anu bude ispravan. Kur'an je uputitelj onda kada se tumači ispravno, kada se koristi stavovima onih koji su upućeni u njega. Sve dok naš pristup Kur'anu ne bude ispravan i dok se ne naučimo njime koristiti, on nam neće biti od koristi. Profiteri ili neznalice uče Kur'an, ali slijede neispravnost. Kao što se kaže u Nehdžu-l-belagi, oni govore pravo, ali smjeraju krivo. Takvi postupci nisu u skladu s Kur'anom niti doprinose njegovom oživljavanju, već ga umrtvljuju. Po Kur'anu se može postupati tek pošto se on ispravno shvati.

Kur'an stvari posmatra općenito i principijelno, dok je poimanje i usporedba pojedinačnosti prepuštena našem ispravnom razumijevanju. U Kur'anu, npr., ne stoji izričito da je u sukobu između `Alija i Muavije pravda na `Alijevoj strani. U Kur'anu tek stoji:

"Ako se dvije skupine vjernika sukobe, izmirite ih; a ako jedna od njih ipak učini nasilje drugoj, onda se borite protiv one koja je učinila nasilje, sve dok se Allahovim propisima ne prikloni." (Kur'an 49:9)

Takav je Kur'an i njegova pojašnjenja. On ne kaže da je u nekom određenom sukobu pravda na strani neke određene osobe. Kur'an ne navodi imena pojedinaca, ne kaže da će za četrdeset, manje ili više godina, javiti se osoba koja se zove Muavija i da će se on sukobiti s `Alijem. Ne kaže da se tada treba staviti na `Alijevu stranu.

Kur'an niti ne treba da se upušta u takve detalje. On ne treba navoditi određena zbivanja i uprijeti prstom u pravo ili krivo. Kur'an je došao da ostane zauvijek, pa on treba da pojašni principe i općenitost, tako da ljudima da opći kriterij za bilo koje doba u kome se desi sukob Istine i zastranjenja. Dalje je dužnost samih ljudi da se osvrnu na princip o kome se govori u ajetu "Ako se dvije skupine vjernika sukobe...", i razluče koja strana je zalutala, a koja ne.

Vjernici se, čak i ako zalutala skupina pokuša da se lukavstvom spasi od poraza, moraju pripremiti za novi napad, sjetiti se onoga "... a ako jedna od njih ipak učini nasilje drugoj...", istrajati i ne dopustiti da splotka trijumfuje.

Razlučiti sve to obaveza je samih ljudi. Kur'an želi da ljudi u intelektualnom i društvenom smislu napreduju i da posredstvom svog intelektualnog napretka razlučuju ispravno od neispravnog. Kur'an jeste tu da ostane zauvijek sa ljudima, ali ne zato da im on bude poput staratelja nad malodobnikom koji će se brinuti izričito o svakom detalju njihovog života i osvrtni se na svako konkretno dešavanje u njemu. U principu, prepoznavanje osoba, njihove podobnosti i vezanosti za islam, dužnost je koja leži na ljudima. Dužnost na koju često zaboravljamo.

`Ali, mir neka je na nj, kaže: "Znajte da nikada nećete znati Puta pravog, sve dok ne upoznate onoga koji ga je napustio."

Dakle, poznavanje principa i općenitosti ne koristi ako se ne upotrijebi i ne uporedi sa pojedinačnostima. Moguće je da radi nepoznavanja osobe ili konkretnog slučaja postupimo u ime Istine i islama suprotno onome što je ispravno.

U Kur'anu se govori o nasilništvu i nasilniku, o pravdi i istini, ali treba vidjeti na što se konkretno odnose ovi arhetipovi. To zato da nasilje ne bismo prepoznali kao istinu, a istinu kao nasilje, pogrešno primjenivši Kur'ansku općenitost, povodeći se za svojim iluzijama, čime bismo prerezali vrat pravdi i istini.

Nužnost suprotstavljanja licemjerstvu

Najteža borba je borba protiv licemjerstva. To je borba protiv lukavih koji kao sredstvo koriste glupe. Ta borba složenija je od borbe protiv nevjerstva, pošto je borba protiv nevjerstva sukob sa jasnim i neskrivenim usmjerenjem, dok je borba protiv licemjerja sukob s prikriivenim nevjerovanjem.

Licemjerstvo ima dva lica. Jedno je ono vanjsko koje je islamsko i muslimansko, a drugo je skriveno lice nevjerstva i okrenutosti šejtanu. Poimanje toga jako je teško, pa čak i nemoguće, masama i običnom svijetu. Zbog toga se borba protiv licemjerja često izjalovi. Većina ljudi ne može svoje poimanje uzdići iznad spoljnjih oblika i učiniti da im skriveno postane vidljivo. Njihovo promišljanje nije tako duboko da bi doprlo do unutrašnje prirode stvari.

Vođa vjernika, mir neka je na nj, u svome pismu Muhammedu ibn Ebu Bekru kaže: "Božiji Poslanik, mir i blagoslovi Božiji neka su s njim i njegovima, rekao mi je: U pogledu sljedbenika mojih, ne bojim se ni vjernika ni služitelja kumira. Što se vjernika tiče – Allah će ga spriječiti vjerovanjem njegovim, a kad je riječ o služitelju kumira – Allah će ga svladati zato što služi kumirima. Ali bojim se za vas od svakog dvoličnog u srcu, znalca na jeziku, koji govori ono što vi smatrate dobrim, a čini ono što vam se ne dopada."

Vjerovjesnik ovdje ukazuje na opasnost od licemjerstva i licemjera. Ona potiče otuda što je većina ummeta nesvjesna i neobaviještena, pa se lako da prevariti onim što je vanjsko.

Kroz historiju islama vidimo da kada god bi se pojavio istinski vjerski društveni reformator koji bi zagovarao buđenje muslimana i koji bi ugrozio interese nepravednih i profitera, oni bi odmah navukli na sebe odjeću svjetosti i bogobožnosti.

Ma`mun Ar-Rašid, abasidski halifa poznat po svojoj ekstravaganciji i zastranjenosti, kada bi god uvidio da jača utjecaj `Alijevih poštovalaca, "promijenio bi dres" i u javnosti bi se pokazao u novom svjetlu. Tako je i Ebu Hanife Al - Iskafi, koji nikada

nije uzeo ni dinara od Ma`muna niti mu se ikada dodvoravao, spjevao stihove u pohvalu Ma`munu.

Mnogi su tako koristili politiku vješanja Kur`ana na koplja, rušeći tako sav trud ispravnih. Uspijevali su to zahvaljujući neznanju ljudi koji nisu razlikovali slogan od stvarnosti, i koji su tako zatvarali sebi put reforme, a tek naknadno uviđali da je sva priprema boljitka propala i da se mora krenuti ispočetka.

Među bitnim lekcijama koje treba naučiti iz `Alijevog života jeste i to da se borba protiv licemjerja ne odnosi na jednu određenu grupu ili doba, nego da uvijek i svugdje jedna grupa muslimana koji su se podigli u odori vjere postaje alat pomoću koga nemuslimani ostvaruju prednost. Nevjernici ovakve koriste kao štit. Ne može im se prići, sve dok im se taj štit ne istrgne iz ruku.

Priča o haridžijama uči nas tome da svaki napredni pokret mora prvo riješiti "problem štitova", odnosno upustiti se u borbu protiv gluposti i nesuvislosti. Baš kako što se `Ali nakon arbitraže prvo obračunao sa haridžijama, a tek potom se ponovo okrenuo borbi protiv Muavije.

`Ali - istinski predvodnik

Cijelo `Alijevo biće, njegov životopis, karakter, njegovo ponašanje, riječi, `Alijeva boja i miris, su uputa, primjer za slijeđenje, učenje i vođstvo.

Kao što je `Alijeva privlačnost poučna za nas, tako nam je poučan i način i razlog njegovog odbijanja nekih ljudi od sebe. Obično u svojim dovama u kojima se spominje `Ali tvrdimo da smo prijatelji njegovih prijatelja i neprijatelji njegovih neprijatelja. Treba to shvatiti isto onako kao da smo kazali: "Usmjeravamo se za tvojom privlačnošću, skupa s onima koje privlačiš, i odabiremo da budemo daleko od onih kojima si odbojan."

Sve što smo kazali samo je djelić rasprave o fenomenu `Alijeve "privlačnosti i odbojnosti". Govorili smo posebno sažeto o odbojnosti koju neki ispoljavaju prema `Aliju. Ipak, iz rečenog je jasno da su oni koje `Ali odbija uglavnom, ili podmukli licemjeri, ili zaglupljeni pobožnjaci.

Ova lekcija dovoljan je dokaz naklonjenima ši`izmu da moraju širom otvoriti oči da bi se sačuvali prevare licemjera. Dokaz da moraju biti oštroumni i napustiti vezivanje za vanjštinu, dakle, osvrnuti se na ova dva problema radi kojih je ši`itska zajednica mnogo propatila.

Neka je mir na onoga koji slijedi Uputu!